

UJ SZEMLE

6. szám. II. évfolyam.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Budapest, 1908 márcz. 15.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Alkotmány-utca 23. szám.

Előfizetési ára: Félévre 12 kor., negyedévre 6 kor. Egyes szám ára 1 kor. Megrendelhető bármely könyvkereskedés útján.

Mult és jelen.

Az európai közvéleményben legutóbb nagy frontváltás történt. Régebben az európai sajtó azt hangoztatta, hogy az osztrák-magyar monarchiát csupán az agg fejedelem személyes presztizse tartja össze. Ilyen értelemben írt a napisajtó állandó konzertjén kívül Charles Benoist, a ki a «Revue des deux Mondes»-ban, 1897-ben így ír: Ausztria csak a császár személyében létezik és lehetséges, hogy a változás a császár személyében változást idéz elő a birodalomban is. Ugyanígy látja a helyzetet a «Revue politique et parlementaire» anonym orosz írója is; nemkülönben — hogy egy napilapot is kiemeljünk — az angol «Times». Rámutattak a trónörökös meg a most már néhai öcsce közt levő antagonizmusra és kilátásba helyezték, hogy ez az antagonizmus a fejedelem elhunytá után a dinasztia szakadására s a monarchia szétbomlására fog vezetni.

Most a monarchiával szemben egészen más az internacionális álláspont. Az európai sajtó ma már elismeri, hogy a monarchiában megvan a kellő erő a szilárd együttmaradásra. Sőt újabban, mint a berlini Neue Revue K. von B. aláírású cikke mondja, kiderítették, hogy a trónörökös nyugodt erélye egyik legbiztosabb támasza a monarchia fenmaradásának.

E feltűnő fordulatnak oka az európai konstellációban keresendő. Ezelőtt ugyanis az volt a helyzet, hogy a hármasszövetség révén Ausztria-Magyarország lassan és szinte öntudatlanul a német birodalom gyámsága

alá került, s ez az alakulás a fenyegető germán túlsúly szempontjából nem volt ínyére Angliának és Franciaországnak. Most azonban megmászta a kép. A Japán háború teljesen megváltoztatta az európai országoknak egymáshoz való viszonyát és azóta egyik ország a másikkal szemben sokkal fontosabb tényezővé vált, mint azelőtt. E jelentős súlyáthelyeződés kapcsán domborodott ki váratlanul Ausztria-Magyarország nemzetközi fontossága is. Monarchiánknak e súlybeli emelkedése kitűnt már az algezirási konferencián. Ottani föllépése igen kedvezően hangolta Angliát és Franciaországot. Franciaország különben is belátta, hogy Ausztria-Magyarországot gyöngítő irodalmi campagne-jaival, a minőt Charles Loiseau is produkált, csak a Drang-ot erősíti. Így nyomul mindinkább előtérbe Ausztria-Magyarország középeurópai hivatása, s keletkezik a külföldi sajtóban az osztrákok és magyarok egymás közt való konfliktusának egész könyv- és röp-irodalma.

Angliában a «Times» és «Standard» állandóan foglalkozik velünk. Ezek a lapok Magyarországot nem a magyarok ellen érzett antipathiából, hanem az öszmonarchiának ártó szeparasztikus törekvései miatt támadják, mint az Bulger és Scotus Viator irataiból is kiviláglik. Utóbbinak talpraesetten és sikerrel felelt meg Eszterházy Móricz gróf a Spectatorban.

A francia irodalomban Jaray, Henry, Chéradame és Eisenmann, elődjeiknél jóval nagyobb szakavatottsággal és rokonszenvvel tárgyalják a monarchia sorsát.

Az olasz sajtóban két irányzat mutatkozik. Az egyik a Kossuthianizmussal kaczerkodik,

hogy az osztrák politika ellen izgasson; ezt az irányzatot az osztrák sajtó, például az «Armezeitung» iparkodik leleplezni. A másik frakció, főleg a milánói «Corriere de la Sera», a horvátokkal szűri össze a levét, bennünket támadva. Ezeknek magyar részről Óvári Lipót felelt «La caccia ungharese» című röpiratában.

A norvég irodalmak egyik kimagasló alakja, az agg Björnson is támad minket magyarokat. A szláv nemzetiségek túlzó érzelmeit veszi védelmébe. Az ősz költő túlzásokat pártfogolván, maga is túlzásba esik és túlhajtott entuziazmussal, a fején szinte martyrkoszorúval, «örökkön-örökké» tartó harcot ígérve száll síkra az állítólag elnyomott magyarországi tótokért. Még pedig az «audiat et altera pars» elvének nagyobb dicsőségére vakon és siketen egyoldalú tájékozódás alapján. Pedig az egyoldaluságnál a tisztán látás mérlege a tárgyilagosság nagy kárára fölbillen, s még az a kis igazság is, a mi talán bent volt a serpenyőben, kifordul és értékét veszti. Ez pedig Björnsonnál kár, mert a kiváló norvégnak intencziói jók, csupán információi rosszak.

Mind e röpiratokból s általában az egész idevágó irodalomból azt látjuk, hogy a monarchiának helyzetét illetőleg, a külföld nem ösmeri ki magát. A külföld majdnem mindig egyoldalúan ír, mert kritikáiban személyes tapasztalat híján informátorok útmutatására kénytelen támaszkodni, s az informátor egyoldaluságáról nincs alkalma meggyőződni. Mert akár elnyomó, akár elnyomott egy faj, a theóriában mindig meg fogja találni a maga eljárásának igazolását. Egy Björnson lehet jóhiszemű, de a mit nem maga lát, abban mégis egyoldalú.

A belföldi írónak még nehezebb a helyzete. Mert ha dicsér, könnyen úgy látszik, mintha valamely érdekeltségnek, pl. a kormánynak szócsöve volna, s ily minőségében igyekeznék hangolni az internacionális sajtót. Ha pedig gáncsol, akkor a tulajdon hazájában mondják rá, hogy renegát, vagy hogy sértett hiuság vezet. Oly pártatlan szempontra helyezkedni,

a melyen minden ily támadástól ment lehetne, roppant nehézségekkel jár, mert nem szabad feledni, hogy az ilyen kérdés nem elvont elméletek terrénumán, hanem ellenkezőleg folytonos reális (közjogi, faji, szociális) konjunkturák között mozog. Ezen a területen keresve az igazságot, a mikor használunk az egyiknek, ugyanakkor okvetetlenül ártunk a másiknak. Ilyen elméletekben, a hol a theória mindig valamely positiv eredményt keres, a mely eredmény kétes, és a hol a theória, mondhatnám egy szuggesztív eszköz, a melynél a tényleges eredmény egyrészt az energiától, másrészt a beléfektetett hittől függ: abszolút igazságot keresni, illetőleg ez igazságoknak hitelt szerezni, midig fölötte kétséges próbálkozás és csak természetes, hogy ily vállalkozóval szemben mindig nyílt terük van a támadásoknak.

A faji problémák nagy komplexumában a rideg analízis a legjobb módszer a támadások elkerülésére. Ridegen megállapítani, hogy a küzdő felek az evolúciónak mely fokán állnak s megvizsgálni és százszor megbírálni a praktikumba öntött theóriák eredményét. Ez az egyetlen út az ily elméleteknél a pártatlanság elérésére. És így lehet megközelíteni azt a magaslatot, a mely ha nem is ment minden gáncstól, de a kutatás őszinteségében támasztott hit révén az olvasónál legalább is méltánylásra talál.

A nyugoti kultúra publicisztikája a rá nézve keletre eső országokkal foglalkozva rendszerint úgy ír, mint a ki valamely magas eszmekörből szállott le a Kelethez. Ez természetes is, mert hiszen ettől a kulturától származnak a kort mozgató ideák. Csak hogy a mire ezek a mozgató eszmék itt, t. i. a nyugattól keletre eső kulturterületen alkalmazásba jönnek, ez utóbbi terület tradícióinak és evolúcióinak a nyugotiaktól elütő anyaga és fokozata szerint a gyakorlatban annyira átidomulnak, hogy úgyszólván maga az idea megpendítője sem képes a saját szülőttjére ráösmerni. Ez a magyarázata, hogy a kelet bírálatában a nyugot kritikája sok

Faji és cæzári imperialismus.

szor akaratlanul is egyoldalú. Pedig a kort mozgó ideák, bár akklimatizálódva, tehát átídomulva, de a keleten is feltalálhatók.

Minden kornak megvannak a maga domináló vezéreszméi; tudniillik az eszmék közül azok, a melyek az illető kor igényeihez képest legjobban rezgésbe tudják hozni az emberi lelket, vagyis a melyek lényege leginkább megfelel az emberek szellemi s anyagi érdekeinek és vágyakozásainak.

Ilyen, kort mozgó eszme ma a faji imperializmus gondolata.

Nem czélunk itt az imperializmust magyarázó fölösleges disszertációkba bocsátkozni azokkal, a kik megkísérlették, hogy ezt a problémát megoldják.*

Jó nyomon jár Seillière, a mikor Proudhonról elmélkedvén a demokratikus, faji imperializmust «szociális érvényesülési láz»-nak nevezi. Ennek a demokratikus imperializmusnak, a melyet bizvást nevezhetünk a mostani korszak kórtünetének, a túlhajtott individualizmus a kritériuma. Nem más ez, mint Rousseau beteges érzékenységének és eszményi koncepczióinak szuggesztív átvitele a tömegekre.

Vagyis az egyénnek az a szolidaritás után való vágya, a melylyel ezeket a fajához tartás többi egyén nagy tömegével közös érzéseit a maga gyöngesége tudatában belefoglalja a kollektív, faji egyesülésbe. Látnivaló ebből, hogy az ó-kor czaezari imperializmusával szemben a modern faji imperializmus nem egyéb demokratizáló folyamatnál. A faji szolidaritásban, a faji öntudat büszkeségében, tudniillik minden egyes egyén nagyobb szerepre hivatottnak érzi magát, minden egyes egyén részessé, hogy úgy mondjam, szinte atommá válik a maga kiválóbb vagy kiválóbbnak vélt fajának tökéletesebb, vagy tökélete-

sebbnek képzelt kulturájában; s ezáltal az egyén mintegy felszívódik a faj valódi vagy valódinak látszó kiválóságában.

Ez a faji érvényesülési láz, ez a mámor, a melyben mint valami kohóban, az egyén teljesen felolvad, a faj expanzív erejének arányában halad. Agresszive támadja a magánál gyöngébb idegen kulturákat, azokat kérlelhetetlenül fölemészti, mint a nagy hal a kis halakat. Befolyást, területi hódítást, gazdasági terrenalumokat keres expanzív terjeszkedésére; szűz területeket népesít be terjeszkedési vágyának kielégítésére.

A faji imperializmusnak modern, gyakorlati értelemben vett szószólói az uralkodók, a költők, a politikusok. Egy Vilmos császár, egy Rudyard Kipling, egy Chamberlain.

«Bizom e fajban», mondja Chamberlain, «az uralkodó fajok e legnagyobbikában, a melyet valaha ösmert a világ; a büszke, szívós, saját magában bizó, eltökélt angol-szász fajban, a melyet semmi klíma, semmi változás el nem korcsosíthat és a mely a jövő történetnek és az általános művelődésnek csalhatatlanul vezető erőforrása. Hiszek a birodalomnak az erejében, a mely határtalan, mint maga a világegyetem, s a melytől egy angol sem beszélhet a nélkül, hogy a lelkesedés borzongása ne fusson rajta keresztül.

«A harc Európával megkezdődött és csak az Egyesült Államok kereskedelmi s gazdasági szupremációjával végződhetik», mondja Lodge szenátor a washingtoni szenátus ülésén 1901 január 7-ikén.

Ez a nyugati fajok imperializmusa: a pánbrittannizmus, pánamerikanizmus, pángermanizmus.

És e domináló fajok a maguk terjeszkedését s a maguk világoralmi törekvéseit természetesnek találják. Mint a középkor fejedelmei, a kik természetesnek gondolták istentől származtatott óriási jogkörüket, ép úgy faji erejének tudatában természetesnek véli és állítja a maga terjeszkedését a faji imperializmus. Nem okoz magának lelki furdalást a miatt, hogy hol sért idegen érdeket, és nem törődik vele, kit tipor el.

* L. Ch. W. Dilke Greater Britain. Seeley The expansion of England W. F. Stead L'américanisation du monde. Marks Erich: Die Imperialistische Idee in der Gegenwart. Ernest Seillière: La philosophie de l'Impérialisme. Victor Bérard: L'Angleterre et l'Impérialisme. Jacques Gazeau: L'Impérialisme Anglais, son évolution. Maurice Lair: L'Impérialisme allemand. Patouillet: L'impérialisme américain.

Ausztria-Magyarország helyzetéről beszélnek a nyugati sajtóban és megfejthetetlennek mondják a monarchiában felszinen levő különböző faji törekvéseket, a melyek a nélkül, hogy érvényesülni tudnának, egymást emésztik és chaotikus állapotokat teremtenek.

A baj onnan van, hogy — a mint már e sorok elején mondtuk — nem ösmernek rá a tulajdon eszméikre itteni formájukban. Nem értik meg a kisebb fajok pszichikai folyamatát a nagyobb fajok hódító törekvéseivel szemben.

Ha Chamberlain fönt idézett beszédjét a magyar, a román, a szerb, vagy horvát olvassa, a büszke szózatnak rá nézve nem az lesz a hatása, hogy meghajoljon a nagy angol-szász faj nimbusza előtt, hanem az emberi természetben rejlő veleszületett érzésénél fogva igenis az, hogy a maga fajtát is az angol-szászéhoz hasonló helyzetben, tudniillik a faji imperializmus hódító erejének glóriájában szeretné látni. S minthogy a közép-európai fajok mindegyikének van történeti multja, mindegyikének van egy-egy dicső remiszcenciája, egy-egy rég elfelejtett epizódja a maga kulturszerében, mindegyik visszavánja a multat, a mult nagyságának emlékeivel. A magyar vissza óhajtja Hollós Mátyás és Nagy Lajos fénykorát, a szerb Dusán czár birodalmát, a horvát Zvoimir királyságát. De a hatalmi, az érvényesülési vágy mindmegannyiban ép úgy meg van, akár csak az angolban. Mivel azonban ezekben a fajokban mindig külön-külön érte őket, hiányzanak a faji világszupremáciához szükséges erőforrások, nincs meg bennük a numerikus többség és nincs birtokukban a gazdasági terjeszkedésnek előfeltétele: a tőke fölösleg, — a hatalmi törekvés náluk visszafojtott pusztá vágy marad. Hanem azért meg van. Bár expanzió nélkül, de tényleg meg van; s a mig emberek maradunk, meg is marad. És az egyén szempontjából ép oly jogosult is lesz mindig, mint bármely világuralmi faj imperializmusa.

Az expanzió hiányában a kis fajoknál e törekvések egymást emésztik és kontrakar-

rirozzák; tőke hiányában pedig a nagyobb fajok rabszolgájává válik a kis faj. A «struggle of life» kétségbeesett verseny hajszájának csak a súlyát érzi a kis faj embere, a fogásait azonban, a melyek könnyítenének a rá nehezülő súlyon, még nem ösmeri. Hanem ideákkal már telve van; keresi a maga nagy embereit, s ha nem találja, felfujja őket, mert egy uralkodni akaró fajnak szüksége van nagy emberekre: formálja, csiszolja, kulturképessé igyekszik tenni a nyelvét; magas színvonalra akarja emelni az akadémiáit, főiskoláit, hogy nagyraihivatott kulturembereket neveljen és ezekben az ábrándokban fecsérlődik el az ereje, mint azt Bérard nagyon találóan mondja: hogy megszabadulhassanak a külföldi kizsákmányolástól.

Igy kell vizsgálni és értelmezni a közép-európai fajok imperializmusát, és azt a retorikát, a melyen a nyugateurópai eszmék keresztül mennek, a míg hozzánk idomulnak. Ezen a szemüvegen heresztül kell elbírálni a keleti népeknek egymással ellenkező vágyait és törekvéseit, a melyeknek forrása ugyanaz a tulhajtott individualizmus, ugyanaz a faji büszkeség, a mely a nyugati nagy fajokat emészt; csakhogy más formában.

Európa uralkodó dinasztiái uralmi rendszerük szempontjából mindig kénytelenek voltak bizonyos fokig alkalmazkodni amaz eszmékhez, a melyek hatalmukba kerítették az alattuk élő fajokat. És a milyen fokig alkalmazkodtak, a szerint alakult a helyzetük az európai koncertben. Ezen az alapon két fajta dinasztiát különböztethetünk meg Európában: nemzeti és nemzeten felül álló dinasztiát. Nemzeti dinasztiák, a melyek nemzetük faji érvényesüléséhez kötötték magukat; ezeket magával ragadja a faji imperializmus, mint például a német császárt. E faji politika annyira erős, hogy még a császári autokratizmus sem vet neki gátat, mert hiszen például elképzelhetetlen, hogy a muszka czár mongol, tatár, vagy kínai politikát csinálhatna az orosz nemzeti imperialisztikus politikával szemben. Ezek a nemzeti dinasztiák.

A faji imperializmus és a dinasztiák.

Nemzetten felül álló dinasztia az osztrák uralkodóház, mert uralkodását ma nem kötik faji prosperációk. Ez a dinasztikus viszony az alattvalókhöz az uralkodás szempontjából sokkal művészebb, mint a faji uralkodás. A tapasztalat már leszűrte azt az igazságot, hogy amaz uralkodók, a kik a legnagyobb erélylyel kovácsolták össze az alája rendelt fajokat, ezt majdnem mindig a királyi hatalom rovására tették. A francia királyok XI. Lajostól kezdve mást sem cselekedtek, mint a francia fajt kalapálták össze. A mikor aztán összekalapálták, az egybeforrt francia faj 1789-ben lefejezte a francia királyt. Az a dinasztia, a mely a faji fejlődést nem favorizálva képes uralkodni, az uralkodásra sokkal több fonalat tart a kezében.

Az osztrák uralkodóháznak az akként való uralkodásban nagy segítségére volt a német-római birodalom internacionális összetétele. A középkortól a nemzeti államok fejlődéséig az akkori kor legnagyobb szuggesztív ereje volt, mint hatalmi kormányzat, a birodalmi koncepczió. Az a család, a mely internacionális szuggesztív erőnek az előnyeit élvezte ehhez képest is rendezkedett be az uralkodásra, érezvén mennyivel több ereje van az önmagában való koncepczióknak, mint a szétforgácsoló nemzeti törekvéseknek. A német-római birodalmat körül bástyázó kis királyságok (svéd, norvég, francia), a melyeknek nem tetszett a birodalmi kolosszus nyomása, ki akarván kerülni a birodalmi nimbuszt, a faji demokratikus áramlatokba kapaszkodtak bele, s ezáltal az internacionális impérium fogalmát a faji impériummal iparkodtak kontrakarrizálni. Ez tehát a czaesarisztikus uralom küzdelme a nemzeti uralommal. Az osztrák örökös tartományok birtokosai átvették a német-római birodalom tradiczióit s a mikor a maga alapjában helyesen megfogalmazott uralkodói maximáira támaszkodva nem akartak engedni az ellentétes áramlatnak, bekövetkezett a fejlődésnek az a proceszszusa, melyben a nemzeti erő verseng a czaesarizmussal, s a melyben a nemzeti erő odáig fejlődött, hogy a dinasztianak vagy tel-

jes energiával egy bizonyos nemzeti evoluczióhoz kellett kötnie a sorsát, vagy pedig meg kellett nyugodnia, hogy az európai koncertben másodrendű szerepre legyen kárhoztatva.

Az uralkodás szempontjából még másodrendű szereppel is nem a fajokra bazirozott internacionális főhatalom a jobb és biztosabb. De a mikor a leghatalmasabb államok nemzeti imperializmusra rendezkednek be, mikor a világversenyben a faj numerikus erejére van szükség valamely eredmény kivívására, akkor egy ilyen internacionális uralomnak el kell tünnie, hogy a míg egyrészt korlátlanul uralkodik az alája rendelt népeken, addig, másrészt a faji imperializmust követő európai uralkodókkal kénytelen megalkudni; az országon belül elsőrendűen biztos az uralom, más államokkal szemközt azonban csak másodrendű a hatalom. Mert az első hatalom ma a faji imperializmus és nemzeti erő.

Erre a másodrendű polczra Bismarck szálította le a monarchiát. 1866-ban, a mikor az osztrák ház nem akarta magát amalgamizálni a német faji törekvésekkel, a porosz felhasználván a német egység gondolatát kiforgatta a monarchiát a sarkából. Az európai konstellációban a már nemzeti alapon szervezett államok a disszolvált osztrák-magyar monarchiát most már másodrendűnek látják és ütköző pontul használják fel. Így válik a sarkaiból kimozdított Ausztria-Magyarország a népek felsőbb törvényeinek sulya alatt mintegy akaratlanul is a pangermanizmus és panszlavizmus ütköző pontjává.

Bismarck ügyesen és ravaszul használja ki a magyaroknak a szlávoktól való tradicziókat és támogatja Andrásyt. Már a berlini szerződésben nem fogadja el az orosz-tól javasolt Nagy-Bulgáriát és Nagy-Szerbiát. Támogatja Andrásyt a bosnyák okupáció kérdésében és a szerbség szétarabolásában, mert igen jól tudja, hogy a szláv fajokat ezáltal legalább harmincz esztendővel visszadobván fejlődésünkben, tulajdonkép a Drang bevezetésére használja fel a magyarokat. Bismarck a Drang dolgában nem fél a német

birodalom és a monarchia közti antagonizmustól, mert világoselötte, hogy az ország, a melynek kulturája, hadserege, nyelve javarészt német, akaratlanul is a német fajt szolgálja. Így kezdődik a mai dualisztikus koncepczió, a hol a kisebbségben levő német és magyar faj átveszi a monarchiában számbeli többséget alkotó szláv fajokon az uralmat.

Folytatjuk.)

BLASKOVICH SÁNDOR.

Még egyszer az Ungaro-Croata.

Befejezés.

Az «Uj Szemle» igen tisztelt szerkesztősege pár pillanatra engedjen most szót a zszurnalisztának. Szükségesnek látom, hogy ideirjak néhány krónikát, a mit az Ungaro-Croata üzleti tevékenysége és a közönséggel üzött bánásmódja felől éppen csak azért kell megrögzítenem, mert ez esetek igen alkalmas és jellemző tényekül szolgálhatnak akkor, mikor szemlélődni kívánunk a fölött, hogy ez az államilag szubveniált hajóstársaság mennyire szolgálja ki a közönség jogos igényeit, valamint az őt kitartó állam méltányos nemzeti követelményeit.

Csokán közigazgatási bíró s a monarchia konstantinápolyi főkonzulja Fiumében felszálltak egy ungaro-croata hajóra, hogy rajta átránduljanak Triesztbe. A két úr, ki életében először s alkalmasint utoljára vállalkozott e vakmerőségre, pár percnyi hajón tartózkodás után már idegesen, sőt izgatottan kereste a módust, miként lehetne, botrány nélkül, visszajutniok a szárazföldre s vasúton tenni meg a fiume-trieszti utat. A személyszállító ungaro-croata ugyanis inkább beillett első osztályú istállónak, semmint első osztályú személyszállító gőzösnek. Piszok és rondaság minden zugában s olyan étel-italok, minőknél a Cunard is különbeket szolgál föl paraszt-kivándorlóinak. Az előkelő állású s komoly urak végre is a legnagyobb méltatlankodásban törtek ki, de szerencsére még jókor rájuk talált a hajón a fiumei Nautika igazgatója. Kitűnő tarisznyával s pompás

pinczetokkal utazott az igazgató úr; előre látóan, mert ő már kitapasztalta rég, micsoda expedició csak egy trieszti kirándulás is az Ungaro-Croatán. A direktor egykoron miniszteri osztálytanácsos és hajózási főfelügyelő is volt s ez állásai révén ismerőse a petürkodó uraknak. Úti készletét megosztotta hát szerencsétlen utitársaival s a kitűnő pecsenyék, meg vérbeli magyar borok csakhamar meg is békéltették a felháborodott kedélyeket és — gyomrokat. És jött a lefekvés ideje, a háló-kabinban. Felbontják az egyik ágyat s a takaró alól rémülten rebbent szét egy hatalmas patkánycsalád. Mely, úgy látszik, szerzett jogon, szállást tartott az I. osztályú utasok számára fentartott ágyban s mely rendes fészket rakott már ott, a puha takaró alatt. A jókedvű utasok most már csak élcelődtek. Jól nevelt uriemberek gyakori szokása, hogy élcelődnek, mikor már káromkodniok kellene. A nautikus viczeze sikerült legjobban:

— Mit lepődtök meg, hogy ágyatokban patkányt találtatok? Hisz hajón vagytok, s ha patkányokat nem tartana az Ungaro-Croata, kik menekülnének akkor először a sülyedő hajóról?

Egy másik naiv passasér, a ki az Ungaro-Croatán utazni vállalkozott, Budapestről jött meg. Új házas fiskális s régi magyar ujságíró volt. Megkért, hogy ránduljak át vele Czirkveniczába. Finom, hófehér piké ruha volt rajta is, asszonyán is. Szívesen, mondám, de szánakozva néztem patyolat-ruhájukra. Mi lesz abból már Portorénál is! Alig zakatolt pár kilométerre velünk az Ungaro-Croata korinos és füstös vízi szörnyetege, a nászutasok már nem győzték legyezni egymásról a záporként rájuk hulló kémény-kormot. Mikor már félig kéményseprőkké alakította a patyolat-embe- reket a hajó füstje s padjainak, korlátjainak tenyérnyi korompiszka, lemenekültek a fedélzet alá, holott kényelmes és vörös bársony kerevetek futják körül a hajó bordáit. Milyen pompás azokon végignyujtózkodni és füst sincs! Utánuk nem mentem, mert a fedélzeten is rémítő meleg volt. Hanem egyszerre

csak hallom a rémült női sikolyt a mélységből s látom felrohanni a kabinból az ijedt párt, csuron-vizesen. Az asszonyka még akkor is ájultozott, hajótörésről fantáziált. Nagynehezen birtam csak rávenni, hogy ne féljen, jöjjön le vissza velem s nézze meg, hogy nem történt hajótörés, csak az Ungaro-Croata hagyott nyitva a kerevet fölött egy gömbölyű ablakot induláskor, s azon szökött be minden hullámverésből egy-egy rocska víz a nászutasok nyakába.

— Legalább lemosta rólunk az udvarias tenger az Ungaro-Croata udvariatlan hamu- és koromesőjét! — akart kedélyeskedni a fiatal férj is most már, hanem ő is megfogadta, hogy soha többé át nem rándul Czirkveniczába «búvárköpeny» nélkül. Úgy hitta az én fiumano kerek crispinemet, melybe tőtől-talpig beburkolózva, rendületlenül álltam a fedélzeten az Ungaro-Croata lávazáporát.

Az asszonyka is hamarosan megvigasztalódott, mikor férje azzal biztatta, hogy majd szebb lesz este a velencei út.

A boldog ciceronéjuk természetesen én maradtam, a hogy hajó-fordultával visszatértünk Fiuméba, jegyet váltani a lagúnákra. A fiskális-zsurnaliszta már negyedórája ácsorgott az Ungaro-Croata jegykiadó csarnokában, a pénztár vasrácsa közt. Csak kiabált be az üvegablakon, hogy két elsőosztályú jegyet kérek Velenczébe. Az istenadta magyarul szólíngatta, már ötödször-hatodszor a pénztárost, ez meg horvátul, németül, olaszul szólogatott hátra a hivatalnokokhoz, hogy hol van Szauer úr, küldjék már ide Szauer urat. Ám Szauer csak nem jött s ezért mindaddig késnie kellett a velencei jegy kiadásának, míg csak meg nem szántam barátomat s rá nem szóltam a kasszásra: *La prego due carte prima classe in Venezia.*

A fiatal párnak az már eszébe sem jutott, hogy boszankodják a fiume-velencei jegy méregdrágasága miatt; sem a fölött, hogy a kezébe nyomott úti jegy ő felőlük, a kik csak magyarul tudnak, akár pinczér-számolóczdula is lehet, nem hajójegy, hiszen még csak

annyi sincs magyarul rajta, hogy ez a papirdarab hajójegy. Horvát és olasz minden nyomtatványa az Ungaro-Croata hajóstársaságnak, melyet a magyar állam csaknem hatszázezer korona évi szubvenczióval duggat; valamint horvát egész üzleti nyelve, ügykezelése is, továbbá személyzete le az utolsó szolgáláig. Az egyetlen Szauer urat kivéve, a kit a pénztáros oly idegesen hívogat mindig, ha magyar szó talál behangzani fülkéjébe. De, mint láttuk, Szauer úr sincs mindig kéznél, hogy mutogathassa a magyar államilag fényesen szubveniált hajóstársaság a naiv magyaroknak: ime, hatalmas személyzetünkben van olyan is, a ki még magyarul is tud! Igaz, hogy csak egy, igaz, hogy az sincs mindig kéznél, de mégis csak van magyar alkalmazottunk, még ha Szauernek hívják is.

Az Ungaro-Croata nem bonyolít le a szó szoros értelmében vett kereskedelmi tengerészeti üzleteket. Áruszállításra nincs berendezkedve, egypár «ombibusz» hajója van mindössze, melyeken a szomszédos parti forgalom szabad-árúit is elviszi. Rendeltetése nem is ez, hanem a Quarnero s a dalmát partok személy- és postaforgalmának ellátása. Az élő s forgolódó világgal tehát üzletileg legfeljebb annyira kell érintkeznie, hogy az utas jegyet kér tőle ide meg amoda, ő pedig kiadja a jegyet. Ezt az érintkezést összevissza harmincz szó felhasználásával rendben elintézheti. De még annyira sem figyelmes az őt kitartó magyar állam iránt, hogy legalább erre a harmincz szóra megtanítaná személyzetét. Egy papagályt, a hajósnép e kedvencz madarát, könnyű szerrel be lehet tanítani egy év alatt harmincz szóra; az Ungaro-Croata egész személyzetéből egyetlenegy embert sem lehetett húsz év alatt megtanítani 30 magyar szóra. Povedálnak ők olasz, német, horvát, angol, sőt japán nyelven is, csak magyar szót nem eresztenek makacsul és következetességgel maguk közé a magyar tengerparton, magyar államilag pénzelt magyar-horvát hajóstársaságnál! Az idegen aztán, a ki épp Magyarországot látni, magyar szót hallani, magyar embert megismerni vetődik

el évenként tizezrével Fiuméba, ezekből az ismeretlen és kíváncsian keresett objektumokból nem talál a «magyar parti tengerészet»-nél halvány nyomot sem. Ugyanazt a zagyva nyelvkeveréket hallja a fiumei hajókon is, ugyanazt a szurtos és félparaszt hajós-népiséget tapasztalja a magyar tengeren is, a mikkel már egész földközi-tengeri s ádriai utazása alatt jóllakott.

Nem nemzeti lamentációt akarunk itt ezzel elsírni, csak rámutatunk az itt is megnyilatkozó csodás magyar élhetetlenségre. Mi itthon hangoztatjuk, sőt dicsekszünk «magyar tengerészettel»; államháztartásunkban milliókkal szerepeltetjük is ezt a magyar tengerészetet, ám az eszünkbe sem jut, hogy legalább a tulajdon hazánkban, ott, a hol annak a magyar tengerészetnek élni és pompázni kellene, csak a leghalványabb jelére is bukkanhatna ennek a magyar tengerészetnek akár a magyar, akár az idegen. Tömjük pénzzel s minden kigondolható kedvezményrel azt az idegen kézben levő hajóstársaságot, de arra sem gondolunk, hogy *az csak valamiben is respektálná*, nem még hogy hirdetni is a mi nemzeti létezésünket, nemzeti tengerészetünk exisztálását, a magyar nemzeti állam meglételet a tengeren is, bármily kicsiny is az a magyar tenger. Tétlenül nézzük és türjük, hogyan szerepelteti ezt a magyar tengerészetet mindenben a saját nemzeti alkotásának egy csöpp, de erőszakos náció odalenn, hogyan okkupálja a maga értéktelen horvát *litorale*-jához még az elsőrangú magyar tengerparti zónát is, Fiumét; hogyan hirdeti ezt, a helységnévi törvény megsértésével, *urbi et orbi* horvát Riekának; mint fösti rá kihívóan saját nemzeti színeit s czimerét minden hajójára, a miket pedig a mi vizünkön, a mi utasainkkal, a mi pénzünkön járat; mint üldöz ki egész vállalatából mindent, a mi magyar: magyar nyelvet, magyar embert, magyar ipartermékeket, magyar színeket s jelvényeket. Mi aztán itthon önmagunknak 28 napilapban minden nap ki nyomtathatjuk, hogy van magyar tengerpartunk, magyar tengeri kikötőnk, magyar ke-

reskedelmi tengerészetünk, magyar hajóparkunk; ők odalenn a gyakorlati tengerészeti életben eltüntetik mindennek minden nyomát az idegen külvilág előtt, mely pedig *mi velünk akar* ismerkedni és érintkezni; s feltolják helyébe a magukét, a horvátot: a horvát tengerpartot, horvát tengerészetet, horvát kikötőket s az idegen őket ismeri meg s *őket ismeri is el*, mert mindenben és mindenütt csak őket látja. Magyarországnak, a magyarnak legkisebb nyomát sem a tenger vizein. S mi mi még száz és százezer koronákkal meg is fizetjük őket e nemzet-sikkasztó munkájukat minden évben! Most meg e százezer koronákat meg is akarjuk duplázni nekik!

De úgy kell nekünk, a kik még a tulajdon vizeinken futó tulajdon hajóinkra sem merjük feltüzni a tulajdon nemzeti lobogókat. Idegent peczkelünk ki rájuk, a közös osztrák-magyar tengerészeti lobogót. Miben mutassuk hát meg a külföldnek *tengeren is* külön állami voltunkat, mikor e minőségnek bevett nemzetközi jelvényét, a nemzeti zászlót, mi magunk sikkasztjuk le hajóinkról? A szubveniált horvát hajósnéptől várjuk tán, hogy majd ő hirdesse, bizonygassa a vizeken az önálló magyar állam s magyar tengerészet létezését? Hogy majd ő magyarázgassa meg az unalmas tengeri utakon a kíváncsi idegennek, hogy abban a hajófarra dugott piros-fehér-piros, sarkában zöld zászlócskában hol rejtőzik Magyarország, az önálló magyar állam elismerése és hirdetése? Nem bolond, hogy ő tegye, a ki gyűlöl bennünket s legszívesebben még utasai közül is a Quarnero hullámai közé dobálna mindenkit, a ki magyar!

Fiumei kikötőnk főleg azért is szűk, s épp manapság is sínnyeljük e szükségét óriási árutorlódásunkban, mert legszebb mólókkal és rakpartokkal bíró részeit átengedtük az Ungaro-Croata üzleti használatára. A legbelső kikötőt mozdulatlanúsáig megtöltik e társaság apró személyszállító hajói, kizárva onnan minden kereskedelmi hajót s ácsorgásukban egész nap telifüstölve s kormozva a pompás

levegőjű Fiumét. Ez még nem elég a magyar élhetetlenségből. A kikötő déli hosszú rakpartját meg egészben odaadtuk a zenggi horvát hajóstársaságnak. Ha ma *egy magyar hajósvállalat találna alakulni* Fiumében, a melynek eszébe jutna megtörni az idegen Ungaro-Croata fiumei egyeduralmát, kíváncsiak vagyunk, hol adnánk helyet a saját kikötőnkben a saját hajósvállalatunknak, miután az egész öblöket és mólókat már könnyelműen elprezentelgettük az idegen részvénytársaságoknak! E társaságok aztán, a potya szállás fejében, beváltják fejünkön egy régi jó közmondásunk igazságát: adj szállást a tótnak, kiver a házadból. E közmondást, a tótot horvátal kicserélve benne, máris egészen lokálizálhatnánk Fiuméra nézve. Csak meg kell állni pár perczre a fiumei Riva Szapáryn, vagy Adamich-mólón s nézni és hallgatni a kikötői élet zsidongását. A móló teli van horvát jelző-táblákkal, az öblök horvát nevű hajókkal, a hajók horvát szavú személyzettel. Még a kisasszonyok is ékes horvát nyelven adják ki ott a parti pavillonban a társaság horvát nyelvű hajójegyeit. Horvát a társaság czégtáblája is még e pavillon fő helyén is, a miért különben a fiumei autonóm magisztrátus piruljon. Az olasz anyanyelvű «servo di piazzá»-k is, kik jórészt a kikötőből élnek, itt horvátul kínálják legelőbb szíves, de valóságos rabló szolgálataikat. Valóságos megteremtett darab ez itt a Nagyhorvát-birodalom álmából, a magyar Fiume legszebb és legforgalmasabb pontján egy darab vadhorvát ország. Mellette szerényen húzódik meg az olasz, gyakori a német életkép, csak magyar szó nem hangzik egyetlenegy sem soha a magyar levegőben. Ez számúzve van innen.

Ilyen a kikötői élet képe a magyar Fiumében ott, hol a törekvő horvátok befészkeltek magukat. Rieka ez már csakugyan, nem Fiume. És ez az eredmény kizárólag az Ungaro-Croata egykor még titkolt, ma már egészen nyíltan üzött *magyarellenes* tevékenységének az eredménye. Fiume város magyar és olasz lakosságát hívom föl ennek bizonyí-

tására elfogulatlan tanúkul. Am tanúskodni sem kell erről. Köztudomású s még sem tesznek e nemzetellenes aknamunka letörésére se odalenn, se idefenn semmit. Pedig idefenn is tudniok kell mindeneknek, a kiket illet, hogy a magyar állam által kitartott Ungaro-Croata minden egyes hajója mind megannyi úszó vára, terjesztő agitátora a nagy horvát-illyr rögeszmének odalenn, s minden egyes alkalmazottja, sőt minden részvényese szenvedelmes magyarfaló. A fő részvényes például, goszpodár *Gorup*, a ki batyúval érkezett meg a magyar Fiuméba s máig százmillió koronát szedett össze ugyanott, annyira nyíltan gyűlöli a nemzetet, melynek zsirijából tengerparti Kroezus lett, hogy feleségét, férjes leányait s menyecit ma is mindig *haza* küldi Fiuméből Kranyolin országba, valahányszor új sarjat készül hajtani e jeles délosztrák szlovén familia. Nehogy valahogy csak egy Gorup is magyar állampolgár találjon lenni, a születési hely véletlenségéből!

Ez a külső keret, melybe beállítva kell megtekintenünk azt a hajóstársaságot, melyet most még fölemelt szubvenczióval akar dugatni a magyar állam. Ennek az állami szubvencionálásnak jogosságát és kiérdemlését szemlénk elején tudvalevőleg két kérdéstől tettük függővé. Egyik kérdésünk az volt, hogy szüksége van-e valóban az Ungaro-Croatának hajóparkja szaporításakor a föl-emelt állami szubvenczióra? Megfeleltünk rá, mikor kimutattuk, hogy nemcsak szüksége nincs ily emelésre, de még a meglevő támogatás is sok. A második kérdésünk az volt, hűen és szorgalmasan szolgálja-e nemzetünk közgazdasági érdekeit s nemzeti államegységünk ügyét az a társaság, mely ekkora tekintélyes segítséget kér a mi államunktól. Erre pedig ma feleltünk. Sajnáljuk, ha e második szempontból vizsgálva is a társaság működését, csak teljes elégedetlenség támad bennünk irányában. Sőt végignézve működésén, arról kellett meggyőződnünk, hogy ez idegen hajósvállalat nemcsak nyelvben maradt idegen az őt becéző magyar államtól, hanem szívében s törekvéseiben is ennek az

államnak ignorálója, szupremáciájának semmibe vevője, sőt e szupremácia érvényesülésének útjában nagy gát, hatalmas contra-agitátor is odalenn, a mi már mégsem járja egy kereskedelmi vállalattól, pláne olyantól, mely évek hosszú során hízott s még fog hízni ez állam dús emlőiből.

Nem hogy fölemelt szubvencziót ne adjunk tehát az Ungaro-Croatának, hanem most, mikor az újabb sáp reményében előttünk alá-zatoskodva mágyar voltával is hivalkodik s főnhatóságunkat elismeri, ragadjuk meg a kedvező alkalmat és vizsgáljuk meg alaposan a társaság egész működését oly irányban: *vajjon a ma élvezett állami dotációját is megérdemli-e a fiumei magyar-horvát tengerhajós részvénytársaság?* Vajjon csakugyan igaz-e, hogy e társulat a mellett, hogy állandóan pumpolja a magyar államot, se a közönség jokat igényeit, miket egy modern tengerhajós vállalat kiszolgálásához méltán fűzhet, ki nem elégíti, se az őt segélyező magyar állam közgazdasági érdekeit kellőleg nem szolgálja, kizárólag a saját, igen telhetetlen üzleti érdekeit nézi és tetejében még *ellene* is dolgozik ezerfelé elnyúló befolyásával oly téren is az őt segélyező államnak, hova neki elkalandoznia nem is volna szabad: a politikai téren. Nem híve a magyar állameszmének, de üldözője minden vonalon és készséges szolgálja a nagyhorvát országrontó handabandának. Szóval csakugyan egyike-e ő is azon számos, bár csak nálunk található individuumoknak, kiket «keblünkön melengetett kigyók»-nak hínak lendületes honfidikcióinkban, «fizetett ellenségnek» köznyelven és élelmes kúfárokknak üzleti nyelven. Mi tudjuk, hogy igenis egyike az Ungaro-Croata is ez elszaporodott magyarországi élősdiéknek, kiket a saját vállalkozási gyáva-ságunk csalt be ez országba, mint spekulációra kiválóan alkalmas «szűz talaj»-ra; itt aztán meghizlalt részint a valóban kihasználatlan üzleti szűz talaj, részint s még jobban pedig a magyar kormányok hiszékenysége és a magyar politikusok laikussága, gyakran pedig — lelkiismeretlensége. Ungaro-Croaták,

Adriák, Levanték, Atlantikák támadtak ily kezelés mellett sorjában és gyorsan, berendezve valamennyien szipolyozására a nemzeti közvagyonnak, hamis czégére alatt «a magyar kereskedelmi tengerészet fejlesztésének», melyből azonban az ördög se lát soha és sehol egy árbóczrudat, vagy egyetlen matrózt sem. Ellenben látnak a túlnyomórészt idegen részvényes urak száz- és százezer korona illetéktelen hasznot évenként állami szubvenczióban, oly szegény nemzet zsebéből kihúzza, melynek gyakran legelemibb nemzeti szükségletei kielégítésére sincs egy garasa sem.

Nemcsak föl ne emeljük hát a fiumei idegen hajóstársaság szubvenczióját egy fillérrel sem, hanem *az eddig neki járó támogatást is szigorúan ahhoz a föltételhez kössük, hogy az Ungaro-Croata respektálja állami s nemzeti intézményeinket, behódoljon mindenben a magyar szupremácia alá és ne merészkedjék állambontó politikai kalandorok exponeense lenni.* Ha ez elemi követelmények nála meg nem valósíthatók, tessék őt a magyar államnak szubveniálás helyett magyar kezekre átsegíteni, akár úgy, hogy letörésére új társaságot segítsen életre kelni Fiumében, magyar ízűt minden porczikájában; vagy még egyszerűbben úgy, hogy *államosítsa az egész intézményt a magyar állam s kergesse szét azt az egész tengerparti kompániát Fiuméből a szélrózsa minden irányába.* (CS.)

Holt ponton.

A szabad mérlegelés.

A nemzetközi büntetőjogi egyesület magyar csoportjában a multkor nagyon figyelemreméltó előadást tartott dr. Moravcsik Ernő Emil a tanúvallomások pszichológiájáról. Ez a kérdés a nevezett egyesület 1908-iki amsterdami kongresszusának programmján is szerepel, jeléül annak, hogy a tudomány, nevezetesen az orvostudomány és az erre támaszkodó pszichiátria mai fejlődött állapotában a nemzetközi jogászvilág mily nehéz

birói feladatot lát a tanúvallomások helyes mérlegelésében.

Ezelőtt a tanú megbízhatóságára vagyis megeskethetőségére nézve elégségesnek vélték az ethikai szempontot, vagy anyagi érdekeltséget: feddhetetlen multú-e a tanú, vagy rovott előéletű; haragosa-e, vagy lekötelezettje, rokona, vagy érdektársa-e valamelyik félnek.

A laikus közfelfogás is általában e szerint igazolódik a szavahihetőség tekintetében. Ha a tanú tisztességes jellemű és nem érdekelt fél, akkor hisznek neki, ellenkező esetben pedig kevésbbé adnak hitelt a szavának.

A biró azonban az igazság osztásában nem érheti be ilyen közhelyekkel s a mai büntetőjogásznak sok olyan szempontot is figyelembe kell vennie, a melyekről elődei a régi jó időkben nem is álmodtak. Ma már tudjuk, hogy bizonyos körülmények közt a feddhetetlen jellemű, vagy elfogulatlan tanú vallomása is, még pedig a tanú akaratán, sőt öntudatán kívül, többé-kevésbbé elferdítve tükrözteti vissza a tényállást, tehát megbízhatatlan. Ez a megbízhatatlanság nem anyagi érdekeltségen és nem ethikai fogyatkozáson, hanem a memoriának az emberi szervezettől és az adott eset körülményeitől függő rugalmasságán alapszik. Másképp, határozottabban, vagy tévesebben emlékszik az ép idegzetű, másképp a neurasztheniás, másképp a fáradt, a fiatal, az öreg, a higgadt, vagy a megijedt ember.

A birón volna a sor, hogy mindezekből az aprólékos és alig ellenőrizhető mellékkörülményekből megállapítsa, mely fokig megbízható a tanúvallomás. Ez kétségtelenül nehéz dolog és még nehezebbnek látszanék, ha ellenőrizni lehetne a birónak e téren elkövetett tévedéseit. A határt itt még a szakértő psychologusnak is úgyszólván lehetetlenség megszabnia, annál inkább, mert az anyag tömördek változatosságában esetről-esetre kell megállapítani a tanúvallomás értékét. A biró azonban, noha neki nem lehetnek meg a mérlegelésben ama támaszpontjai, mint a szakértő psychologusnak, mégis ő lévén a szuverén jogszolgáltató, önmaga mérlegeli és

dönti el, mennyiben megbízható, vagy megbízhatatlan a tanúvallomás.

Ebből kitűnik, mily tévutra terelődött a kor analizáló készségéhez viszonyítva — a birói funkció. Régen a biró a nacionále meg az érdekbeli kapcsokat száraz tényei alapján mérlegelte a tanúvallomást és az akkori kort ez kielégítette; de ma már, a mikor a tanúk megbízhatóságának kérdésébe ily mélyen beleszól a psychologia és pszichiátria, a szakbiró a merő impresszionizmus ingoványába süpped.

Pedig kénytelen az ingoványon járni. A jogszolgáltatás garanciája még mindig a jogász, vagyis biró személye, a birói függetlenség; tehát a törvény a biróra bizza, hogy alkossa meg a véleményét szabadon minderről, a mi az ítélete alá vitt pör anyagához tartozik.

A szakértőt kirendeli a törvény a biró mellé, de annak csupán véleményezési kötelezettsége van s a dolog érdemére befolyása nincsen. Csupán közvetve, a biró önálló fel fogásán keresztül. Mert a szakértői véleményt is a biró szabad revíziójára bizza a törvény. Vagyis a szakértő előterjeszti a maga szakvéleményét, de hogy ez a szakvélemény helyes-e, avagy téves, azt nem egy másik, tekintélyesebb szakértő dönti el, hanem a biró.

Nyilvánvaló, hogy ez anomália, a mely gyakran nagyon is szembeszökő képtelenségekre vezet. Nem is szólunk azokról az esetekről, a mikor ugyanegy dologban két ellentétes szakvéleményt terjesztenek elő.

Vannak azonban sűrűn esetek, a mikor a szakértői vélemény egybehangzó. Például mindakét szakértő azt mondja, hogy valami tekete s a szabadon mérlegelő biró mégis úgy dönthet, hogy a fekete fehér. Nem állítjuk, hogy mindig megteszi, de megteheti s ha megteheti, akkor néha bizonyára meg is teszi. Ebből azután különféle furcsaságok támadhatnak. Példának okáért a technikai szakértő valami gépről, a gép működéséről vagy hibájáról ad szakvéleményt. Ezt a biró, a ki soha életében annak a gépnek a szerkezetét nem ösmerte, fölülbirálja.

Az írásszakértők és a bíróság fonák viszonyát az egész világ jól ismeri a Dreyfusz-pörből.

Még különösebb, a mikor a bíró a kereskedelmi kamarától szerez be véleményt bizonyos kereskedelmi szokásokra vonatkozólag és ezt is revideálja. A szokásokat!

Az orvosszakértő azt állítja, hogy X. Y. beteg — a bíró nem köteles elhinni neki. Az elmeszakértő kimutatja, hogy Z. terhelt, de ha a bíró másként vélekedik, akkor Z. egészséges, mint a makk.

Vagy hogyan állapítja meg a bíró szabadon pl. a munkaképtelenné vált felperesre nézve a kárt, a mely munkaképtelenségéből háramlik reá? X. elveszti a féllábát. Micsoda skála szerint számítja ki már most a bíró, hogy a féllábalal hány százalékot vesztett várható keresményéből az illető?

Épp ily lehetetlen a nyolcz napon belül gyógyuló könnyű s a nyolcz napon túl gyógyuló súlyos testi sértés mérlegelése. Már magában a nyolcz napi időhatárnak a fixirozása is nehezen indokolható, de azonkívül a gyógyulás is teljesen relativ a szerint, vajjon egészségesebb vagy gyöngébb-e a szervezet, rögtön és helyesen alkalmazták-e a kötést vagy a gyógyszert, avagy később és helytelenül? Vigyázott-e magára kellőképp a kezelés alatt a sérült, vagy ivott-e izgató italokat és nem tisztátlanította-e el a sebet? Vagy hátha a sérültet a kezelés első hetében agyongázolja a villamos kocs? A bíró azért megtartja a tárgyalást a testi sértés tárgyában, de hogyan fogja szabadon mérlegelni, vajjon az agyongázolt emberen nyolcz napon belül vagy nyolcz napon túl gyógyult volna-e be a testi sértés okozta seb?

Tudjuk, hogy itt minucziozítások is vannak, a melyeket jóformán ellenőrizni sem lehet. Ám még ezeknél is finomabb disztinkciók vannak, pl. az elmebaj, nevezetesen a korlátolt beszámíthatóság megállapításánál, a hol az egészséges meg a beteg lelkiállapot között, esetről-esetre a legfinomabb variációk fordulhatnak elő. És a jogász bíró ezekben kényes elmeorvosorvosati definíciókban is sza-

badon revidálja a szakértői véleményt. De miféle tudományos bázison?

Németországban néhány évvel ezelőtt tízezer márkás pályadíjat tűztek ki annak a helyes megmagyarázására, hogy miként volt értendő ez a nevezetes jezsuita mondás:

«A cél szentesíti az eszközt»?

Az érdekes pályázattal azonban egy kis baj történt, a mennyiben a végén a pályázók közül egyiknek sem akarták kiadni az ígért tízezer márkát. Már most, ha ez a dolog véletlenül pörre került volna, akkor a bíró szabad mérlegelésére várt volna az a szép feladat, hogy eldöntse, vajjon megoldotta-e az illető pályamunka a fogas kérdést, vagyis hogy csakugyan szentesíti-e és mily körülmények közt szentesíti a cél az eszközöket? Erről igazán érdemes lett volna bírói döntést provokálni.

A sajtóper is, t. i. a rágalalmazási és becsületsértési sajtóper, ma odafejlődött, hogy már valósággal ítélőszéke lett a társadalmi s politikai viszonyok fejlődésének. Az emberek sajtóperre provokálnak csak azért, hogy vitás társadalmi vagy politikai kérdésekben bírói ítéletet kapjanak. Látjuk, hogy némely rágalmazással terhelt vádlott egész politikai kariert fut meg a sajtóbíróság előtt.

Hæckelnek a «Welträthsel» czimű művére igen éles hangú replikát irtak. Könyve végén a replikázó körülbelül ezt írta:

— «Tudom, hogy a használt kifejezések sértőek, de éppen azért használtam, hogy az ügy a bíróság elé kerüljön.»

Vagyis, ha beteljesedik a röpiratirónak az óhajta, akkor a bíróság, végső fokon a német Reichsgericht jogerősen döntötte volna el azt a tudományos szempontból fölötte nagyérdekű kérdést, vajjon a «Welträthsel»-ben csakugyan megfejtette-e Hæckel a világ titkát vagy sem.

Természesesen a bíróság itt is, a jezsuitapörben is meghallgatta volna a szakértők véleményét, azután hozta volna meg az ítéletet — a maga szabad mérlegelése alapján.

Vagy a szakértői felfogás szerint, vagy pedig azzal homlokegyenest ellenkezőleg.

Mint a bírónak a jogi képzettségtől távol eső szakértelmére nagyon jellemző, bár természetesen inkább csak ad absurdum túlzott dolgot, ideiktatjuk a «Simplicissimus» következő adomáját:

«A bíró a mezőn sétál öt éves fiacskájával. A mezőn szántanak s a gyerek megkérdezi az apját, hogy:

— Papa, mi ez?

— Ez, kis fiam — feleli a bíró — locatio conductio operarum.

A szegény gyerek, a ki természetesen semmit sem értett az apja jogászai definíciójából, erre azt kérdezi:

— Hát a kenyeret, papa, hogy csinálják a földből?

A bíró hanyagul int a kezével:

— Az, fiam, nem tartozik miránk. Azt megmondják nekünk a fölesketett szakértők.»

Ez a bíró — tisztelet a kivételeknek — a maga véleményének csalhatatlanságában bizakodó bírónak találóan túlzott alakja.

Hogy nem egyszer hova billenti a bírót a szabad mérlegelés korlátlan joga, arra — hogy hasonló, megtörtént esetekre ne hivatkozzunk, — jellemzőnek találjuk Anatole France egy novelláját, a melyben a bíró egy tudósnak meg egy rendőrnek vallomását hallgatja ugyanabban az ügyben. A tudós a dolog mélyére hatolva igyekszik szakszerűen megmagyarázni az esetet. Tudományos féjtegetései azonban a bírót, a ki laikus létére alig képes követni a szakszerű gondolatmenetet, fárasztják. Ennélfogva a bíró egyszerre csak ezt mondja magában:

— Mit beszél nekem itt ez a tudós olyasmiket, amiknek valódiságát nem is tudom ellenőrizni? Itt van ez a 615-ös rendőr, ez egy szám, ez egy fogalom, mert ez az ember fölesketett hatósági személy. Erre lehet ítéletet alapítani.

Ez az eset nemcsak Anatole France novellájában, hanem az életben is eléggé sűrűn előfordul, a mint arra hazai lapjaink törvényszéki rovatában is találhatunk már nem egy példát. Már pedig, ha így van, akkor szinte magától is fölmerül a kérdés, hogy a szabad

birói mérlegelésnek ez a módja vajjon nem a kötött bizonyítékok rendszerének más, pszichológiai alakban való föltámasztása-e?

A bíró szabad mérlegelésével szemben a pszichiatria lép fel a legexpanzivebben az összes szaktudományok között. Egy technikai szakértő, pl. sohasem köti magát annyira ahhoz, hogy a bíró az ő szakvéleményéhez alkalmazkodjék, mint a mennyire a pszichiater, a ki mikor elkészíti a maga szakvéleményét, már valósággal bírónak érzi magát. Itt csúcsosodik ki tulajdonképen az ellentét a jogász-bíró és a szakember között. És ezt az ellentétet csak növeli, hogy a míg egyrészt a szakértő is, igaz, hogy a maga szakösmeretére is támaszkodva, többnyire az első impresszióját (vajjon bűnösnek látja-e a vádlottat vagy sem) teszi meg szakvéleményé és azután annak az első impresszióknak a helyességét iparkodik deduktíve bebizonyítani; addig másrészt a bírónak is meg szokott lenni a bűnösség kérdésében a maga külön első benyomása, a melyen azután a szakvéleménnyel támogatott szakértői impresszió nem igen változtat. Így kerül szembe egymással két egyéni impresszió, a melyek közül azonban mégis csak a szakavatott szemmel látó szakértőé nyújthat tisztább képet a cselekményről.

A bírónak ezt a tonák helyzetét a tudomány, pl. elmekórtan fejlődése, valamint a technikai, gazdasági és társadalmi viszonyok komplikációja okozta.

A megismerésben, a tudományban, az egész világban minden vég nélkül a változandóságának örök törvénye alá esik és e változandósággal, a viszonyoknak e szakadatlan fejlődésével együtt kellene haladnia, természetesen bizonyos mellőzhetetlen konzervativizmussal, a judikaturának is.

Valószínű, hogy a jogászilag és az általános társadalmi felfogás a bíró szabad mérlegelési jogában (mert hiszen most csak erről beszélünk), látja a judikaturának eme szükséges konzervativizmusát; de akkor feleli, hogy e tekintetben a meglehetősen konzervatív római jogszolgáltatás modernebb volt a

mainál. Mert a római biráskodásban a praetor, a jogász, a ki magisztrátus volt, mondta ki ediktumában a jogszabályt: «ha a vádlott ezt meg ezt követte el, akkor elítélendő», — de az ítéletet a szakértő-iudex hozta meg. Vagyis a jogász csak a szabályt állította fel, hanem a mérlegelés a gyakorlati élet ösmérőjét lilette meg. Ebben a bifurkált jogszolgáltatásban tehát a jogász nem bíró volt, hanem csak szakértő.

Nem akarunk a római példából valami gyökeres reformra vonni le konzekvenciákat, de mégis legalább akadémicze megjegyzünk annyit, hogy ha az igazságszolgáltatásnak az a célja, hogy ítéletét az igazságnak minél mélyebb és tökéletesebb megismerésére alapítsa, akkor miért juttatnak másodrendű szerepet a peres eljárásban azoknak a szakértőknek, a kik a maguk szaktudományának (társadalmi, gazdasági, technikai tudományágak, orvos-tudomány, pszichiátria) egyre fejlődő ismereteivel à jour vannak, holott a jogászbíró a maga szaktudományában, a sztrikt jogban tulajdonkép csak stróhmanja a törvénykönyvnek, mint a jogelvek komplexumának, minden egyéb, a tett mérlegeléséhez ma már elengedhetetlenül szükséges szempontból tekintve pedig laikus?

A mióta a birói szabad mérlegelés elve diadalmaskodott, azóta már nagyot haladt a tudomány. A bíró intakt egyénisége elegendő lehet ahhoz, hogy valamely ügyben legjobb lelkiismerete szerint hozzon szabad mérlegelése alapján ítéletet, de nem lehet elégséges többé ahhoz, hogy e szabad mérlegelésében helyesen tudja elbírálni a tények ama motívumait, a melyek tulajdonképen a pszichologia, pszichiatria, technika vagy más szaktudomány mérlegelése alá tartoznak.

A tudományban ma mindenütt az individualizálásnak jutott a vezető szerep, csak épen a jogászbíró az, a kinek individualizmusa e tudományos elvnek kiáltó ellentétét jelenti. Mert, noha ma már az összes tudományágak individualizálódtak, a bíró az összes tudományos szakdolgozatokban kénytelen szabadon mérlegelni.

Ennek a következménye azután, hogy a bíró vagy — pszichológiailag — visszaesik a kötött bizonyítás állapotába, vagy pedig — a mi még rosszabb — egészen túlteszi magát az eléje terjesztett szakvéleményeken.

Hozzá kell számítanunk ehez még azt, hogy az esküdtbiráskodásban az esküdtek — tehát nem is a jogász, hanem a laikus elem — mérlegelik a bizonyítékokat. Vagyis, a kik a szabad mérlegelést követelték, azoknak még az államtól kinevezett jogászbíró sem volt elég garancia és evégből bízták a szabad mérlegelést a teljesen laikus és az állami befolyástól teljesen független esküdtekre.

Ma már az egész társadalomnak, az emberi élet egész beosztásának bázisa javarészt szociális és gazdagj területre helyeződött át a régi hadi terrénumról. Vajjon nem lenne-e czélszerű és igazságos dolog tehát e nagy átalakulás (t. i. fejlődés a társadalmi életben, gazdaságban, technikában és tudományokban, visszafejlődés az emberi pszichében) coefficienseit és részben mozgó erőt, a szaktudományokat a jogszolgáltatásban is fölemelni arra a polczra, a mely e tudományokat épen az emberi cselekedetek és bűnök motívumainak ismereténél fogva megilleti.

Ma már minden a specializálódás felé halad. Specializálódni kellene hát a dolgok megítélésének is. Következésképen specializálódni kellene a birói kiképzésnek szintén. Természetes, hogy a bíró, egy ember lévén, nem lehet az összes tudományok doktora s nem lehet szakértő a legkülönbébb szakbeli dolgokban, pl. orvostudományban, technikában, szociológiában, elméleti és gyakorlati gazdaságtanban, kereskedelemben stb. egyaránt. Ez volna a legjobb, csak hogy ez lehetetlenség. Elérhetőbb volna, pl. az, hogy a bíró csupán egy szakban legyen, ha nem is teljesen kiképzett, de otthonos; ettől azonban már csak egy ugrás volna a szakértőből előléptetett szakértő-bíró, mégis a mai jogfelfogás mellett ez is utópia, bárha nem jogász bíróságok (tözsdebíróság, közigazgatási, honvédelmi, adóügyi s az esküdtszék) Magyarországon is működnek. Természetesen

csak szűk korlátok között. Külföldön, főképp Angliában már nagy jelentőségűek.

Ma ily messzire még nem lehet menni. A járásbíró még nem adhatja ki kezéből a döntést. Mégis egy lépéssel már eiöbbre lehetne jutni. Sokat vitatkoznak ujabb időben a birói kiképzés megváltoztatásáról. Megkivánják a birótól, hogy a jogi ismereteken felül megismerkedjék más tudományágak, a psychologia, a pszichiátria alapelveivel. És ez valóban kívánatos. Túlmennék a czélon, a kik azt hiszik, hogy az ily biró képes a szakvélemények helyes és érdemleges felülbírlására. Ellenkezöleg: az a biró, a ki belelátott a szaktudományok alapelveibe és a részletek végtelen változatosságába, a ki felfogta a tudományos megismerés nehézségeit, csak ritkán akarja majd a szakértői véleménynyel saját egyéni vélekedését szembe helyezni.

Annyi kétségtelen, hogy a fejlődés visszatarthatatlanul halad a maga útján. Bármennyi küzdelembe és áldozatba is került a mai állapot kivívása, ennél a pontnál, ha a haladás továbbfejlődést követel, nem állhatunk meg. Ettől még abban az esetben sem riadhatnánk vissza, ha ez a továbbfejlődés bizonyos szempontból talán visszafejlődésnek látszanék.

A fejlődés rendszerint odavezet, hogy az emberek tudatosan csinálják meg azt, a mit a régiek instinctive tettek.

Dr. FRIEDMANN ERNÖ.

A szépség eszménye

a különböző emberfajok között.

A szépség nem egy: mindenki más-más fogalmat alkot magának róla. Kétségtelen, hogy mindenki csodálja az erőteljes és izmos embert s az európai utazók, bármilyen előítélettel viseltessenek is iránta, egyhangúlag elismerik a vad ember testalkatának tökéletességét; mert az erő és a mozgékonyság általános becsült tulajdonságai mindig azonegy anatómiai jelleget mutatják. Ez az egyhangú vélemény azonban rögtön megszlik, mihelyt

az arcvonások megítéléséről, a bőrnek s a hajnak színéről van szó, a melyek rendesen változóak, mert a magyar közmondás szerint is: minden cigány a maga lovát dicséri. Minden népfajnak megvan a maga eszménye; a kérdés csak az, mi módon fejlesztí.

Nagyon egyszerűen, felelik az antropologusok: valamely nép különleges szépségének jellegét az azon vidéken élő valamennyi egyének átlaga képezi. Tudják-e, mi az az összetett fotográfia? Több egyént fotográfálunk le ugyanarra a lemezre oly módon, hogy az arc egyes részei ugyanazon helyre jussanak, vagyis az orr fedezi az orrt, a szem a szemet stb.; ily módon egyetlen alakot nyerünk, mely a model gyanánt szolgált valamennyi egyént magában egyesíti. Agyunk a szép eszményének megismerésére más-képen működik: nem minden alak van egy-képen az emlékezetünkbe vésve; nézzétek meg az ifjut férfiuvá ébredésének idejében; különbséget tesz a nőkben, mikor rájuk tekint; elfordul a kevésbbé kecsesektől, a tökéletlenekektől; emlékező tehetsége csak azoknak a képét örzi meg, melyeket szépeknek itél; azonkívül mindegyiknél a test egy-egy külön részletét figyeli meg: egyiknél a nyakat, másiknál a haját, harmadiknál a kezét. Igy Zeuxis, a görög festő, tökéletes Junót akarván alkotni, a krotóni szépségek közül az öt legkiválóbbat kiválogatván, mindegyiknek azt a testrészét másolt le, melyet a legszebbnek itélt: egyesítésük által valódi remekművet alkotott.

Érthető, hogy a művész nem használja többé azokat a «mintákat», melyeket nagyszámú egyének megmérése s az átlagoknak alkalmazása által nyer.

Azt az egyént választja mintául, mely öt legjobban kielégíti a nélkül, hogy ezekkel a számokkal törödnék, melyeket épen csak a kezdők számára vél helyeseknek; az ő véleménye szerint ezek a méretek csak arra szolgálhatnak, hogy az arányosság ellen netán elkövethető nagyhibáktól megóvjának s kicsinylőleg mosolyog, ha a szépművészeti iskola antropologusa azt kérdi tőle, mely minta

szerint dolgozott; ezt a kérdést pedig a legelső mesterek egyike tette.

Vegyünk csak egy példát: a szobrász futót akarna megtestesíteni. A nyulánk és karcsú test, mely a foglalkozást űzi, merőben más arányokkal fog birni, mint akár a küzdő, akár pedig a porondnak a hőse. Sőt mi több, az ilyként kiválasztottak közül is más lesz annak a testalkata, ki tartós futó, mint azé, a ki csak a gyorsaságra helyezi a fősúlyt. Megkülönböztetendő továbbá még az is, hogy az illető egyén tisztán csak a futásban gyakorolja-e magát vagy más gyakorlatokban is kiválik-e, nevezetesen a vivásban, a birkózásban, a boxolásban. A minta, hogy igaz legyen, korántsem lehet változatlan; nem csupán kor és nem szerint, hanem — Leonardo da Vinci példa rá — a foglalkozás, az életmód szerint is változatosnak kell lennie . . . olyannyira változatosnak, hogy azt számokban kifejezni nem is lehet.

A szépnek keresésében idáig csak a tényleges állapot birodalmában mozogtunk. Az eszmény azonban, a definíció szerint, a nem létezőnek kifejezése. «Az eszmény» — Hegel szerint — «a szépnek oly magas tökéletességi foka, mely a valódi szépségen felül áll; nem a valóságnak ellentétje, hanem maga a valóság, eszményítve, salaktól megtisztítva.» Forduljunk az etnografiai tudományhoz; arra tanít, hogy az ember mindenütt csak a maga fajának megfelelő jellemeket becsüli meg; azokat, kiknél ezek a vonások leginkább ki vannak fejlődve, a legszebbnek vallja; csak hogy óhajai a szeme előtt levő valóságokon is felül akarnak emelkedni, képzelőtehetsége a legnagyobbra becsült alakzatokon is túlhajt; ily módon ideált alkot magának, a melyet környezetében fel nem találhatván, megelégszik azzal, hogy azt művészetében megtestesítse.

Ezek a törekvések minden fajnál feltalálhatók; a hottentoták elhájásodnak: a kiknek a legkövérebb az ülésre szolgáló testrészüik, azokat leginkább csodálják s azok a képzetek, miket maguknak e tekintetben alkotnak, messze túlhaladják a valóságot; az afrikai négerek asszonyaik pettyhüdten lelógó emlőit

becsülik nagyra: fából faragott szobraiknak is ezt a jelleget adják. Sőt mi több, a Tanganika tó melléki néger nők pusztá kaczerkodásból iszonyú segédeszközzel élnek: hangyák által megcsipetik mellbimbóikat, miáltal azok még jobban meghosszabbodnak: a szépség netovábbja, mire felette büszkék! A szerecsenek ajka már természetből fogva is duzzadt, széles; hogy még jobban felduzzassák, némelyik törzs (a kassonké-k, a szérér-ek) tűkkel át-surják s ilyképen oly ingert idéznek elő, mely hipertrofiára vezet; a Szenegal melléki volof-oknál az állkapocs van kifejlődve nagyon; asszonyaik még jobban kitolják az által, hogy a metszőfogakat, mihelyt nőni kezdenek, egyre kifelé erőszakolják s gyerekeiket hozzászoktatják, hogy nyelvükkel is kifelé tolják. A malajok, kirgizek, hottentoták, busmenek, a kiknek amúgy is lapos az orruk, még laposabbra nyomják. A Yero sziget aïnói felette szőrösek; asszonyaik az ecset segítségével egész bajuszt festenek maguknak. A vörösbőrűek, kik majdnem szörtelenek, még azt a kevés szálat is, a mivel birnak, kitépdesik. Ugyanilyen túlzásokba esnek különben a civilizált népek is. A perzsák sasorra keskeny és hajlott; ez nekik nem elég; azt a természeti jelleget még fokozzák s orrukat még keskenyebbre nyomogálják. Az egyiptomiaknak nagy, mandulaforma szemük van; fajuk e tulajdonságot fokozván, a szemcsarokban alkalmazott vízszintes ecsetvonással hosszabbítják meg az ügyis hosszú vágású szemet. A sziámok szemöldöke gyönyörűen ivergett; náluk az asszony mégis csak akkor szép, ha félholdalakú szemöldöke van; szobraikon is így ábrázolják az eszményi szépséget. De térjünk át a kiválóan művészieknek elismert népekre. A japánok a női szépségnek oly általános típusát rajzolják és festik, mely valamennyi sárga fajnak közös tulajdona: idegenszerű és kecses szépséget, hosszan elnyúlt testtel, a homlok vonalának meghosszabbításába eső orral s ferdén vágott szemekkel. Ritka az ilyen szépség főként Japánban, a hol a köznéphez tartozó nőnek rövid gömbölyű az arcza; amazt azonban a patriczius

családoknál s a magasrangú courtizánoknál mégis feltalálhatjuk; idegenszerű tekintetüket még fokozza az, hogy szempillájuk vonalát mesterségesen festett vonallal még meg is hosszabbítják.

A görög arczélt az emberi típus legszebbjének szoktuk tartani; főismérve, hogy orr és homlok egy vonalba esik, az orr töve ilyként elenyészik s az érzékszervnek kiszögellése is enyhül. Az ókor művészei ezt az eszményt épügy mint a japánok, akként érték el, hogy főkép az arisztokraták körében észlelt s Kis-Ázsiában ma is előforduló tipust túlhajtották.

Az eszmény után való hajszában a művész nemcsak hogy megválogatta modeljeit, de a legszebb és legkiválóbbaknak talált vonásokat a legtöbb esetben túlozta is. És nem kell-e bevallanunk, hogy a valóságnak ily módon megváltoztatása által hibázott, nem járt el helyesen?

A túlzás az emberi elmének egyik természetes hajlandósága; vakon engedelmeskedünk neki; az eredmények, akár jók, akár pedig rosszak, a körülmények szerint változó. Távol áll tőlem, hogy csodáljam az eszmény utáni vágyat még akkor is, ha az a kelleténél túl is feltárja arczvonásainknak némely állatias jellemvonását is: állkapczáinknak s fogainknak előrehajlását, ajkainknak duzzadságát. Teljes elismerésünkre számíthat ellenben s csodálatunkat keltheti fel a művésznek az az alkotása, midőn arczunk vonásai között azokat emeli ki, melyek a magasabb intelligenciát árulják el; magasítván a homlokot, mely gondolkodik, kitüntetvén azokat az izmokat, melyek a nemes érzelmek székhelyei; gyengítvén ellenben az érzésre szánt, előre törekvő állkapcsok hatását. Az ily művész azért tér el a tényleges valóságtól, hogy megtestesítse azt a jövőt, annak a szépnek a valóságát, mely felé fajunk fejlődésében törekszik. A civilizált népek eszményképének előnyadandó azért is, mert a legtökéletesebb szépségnek megalkotását képviseli; annak a szépségnek, mely az emberiség haladásának legjobban megfelel.

Azt a megjegyzést kockáztathatná valaki, hogy nagyon nehéz megállapítani, milyenek lesznek a jövő generációi. Az anatómiai tudomány azonban erre a kérdésre is megfelel. A toulousi Adrien Charpy bebizonyította, hogy a fehér arczbőrű ember mellső és két hátsó oldala gyengülvén, újabb oldalú típus felé közeledik: a nyak, alapjában szabadabbá lévén, hosszabbá és mozgékonyabbá válik; a csípők tájéka merevségéből veszít; a derék rugékonyabbá, a lábszárak vékonyabbakká lesznek. Az ilyen testalkat a gyorsaságnak előnyére válik s a mozdulatok szabatoságát fokozza, hátrányára az erőnek; de ez ajánlatos is, a mennyiben a mechanika fejlődése az emberiséget minden erő kifejtéstől felszabadítja.

A mint látjuk, az anatómia, az antropologia és az esztétika egyaránt az eddig oly sok vitát okozó eszménynek megszületésén működnek közre, benne látván s találván meg az emberiség fejlődésének legszebb alakját.

FELIX REGNAULT.

Új művészi stílus.

(Folytatás.)

Piktúra és naturalizmus, naturalizmus, mint mindennek az alapja, egyéniségek kultusza — lehet ilyen tényezőkkel általános érvényű stílusról álmodni? A naturalizmuson keresztül lehet menni, de azért a mi lényegünknek egyik legjelentékenyebb faktora mégis a naturalizmus, ha másért nem, azért, hogy minden vonalon közelebb jutottunk a mindinkább objektive és pozitive megismert természethez, egyben távolabb attól a természettől, mely szimbolumokkal van tele. A természet jelenségeitől a természet mozgató erőihez, belső életéhez, törvényeihez igyekszünk férni minden áron és keresésünkben haladunk apró, jelentéktelennek látszó dolgoktól föl az összefoglalásokig, általánosításokig. Általában, a mi egész eljárásunk mindenben induktív a régiek dedukciójával szemben. Hogy a művészetben mit jelent ez, annak megbeszélésére itt nincs hely. A kik, érett szemünkkel,

ma már akarva, nem akarva látjuk a természet aprólékos detail-munkáját, tudunk-e közvetlenül, nem csinálva, belső ösztönből egy nagybanlátásig, összefoglaló, átfogó és egyöntetű látásig emelkedni, mely nélkül nincsen stílus? Mi másként látjuk már a természetet, mint látták egyiptomiak, görögök, a trecento és quattrocento emberei: egyrészt egyénibben, másrészt jobban, alaposabban, közelebbről, de immár nem egy stílus desztilláltságával. *A mi látásunkban magában — ma — nincs meg a stílusok létföltétele.* Ezért nem tudunk építeni és ezért értjük oly kevéssé stílusos idők kifejezését, az architektúrát. Mi, a kiknek legnagyobb diadalunk az volt, hogy valamennyien másként látjuk a természetet, honnan vegyük az ilyen látásra nevelt szemünknek, lelkünknek, egyéniségünknek azt az ősi, elementáris képességét, hogy látásainkban nagy belső közösségek legyenek, egyszerűsített, desztillált valamik? A kik eljutottunk az igazsághoz, hogy a természet egy és ugyanazon embernek mindig más és más, a kik eljutottunk az impresszióhoz, honnan vegyük a belső közösségeket, melyek száz esztendők látásaiban vannak? A Kr. e. XX. század egyiptomija csaknem egészen úgy látta meg művészetének elemeit a természetben, mint a XV. század egyiptomija. Én ma nem látok úgy, mint holnap fogok. S a mai pikturát néhány év múlva követi egy egészen más. Mindnyájunknak meg vannak a külön lelki, művészi szükségünk, annak, hogy valamilyen művészet mindnyájunk közös szükségérzete szerint alakuljon ki, alighanem vége. Előre megfontolt szándékkal fogunk mi ezután csinálni mindent, vagy legföljebb — ötletszerűleg? Ama fatális ötletek szerint, a hogy egyéniségek fölütik a fejük közöttünk? Ugrásokkal, nem lévén semmi összekötő az egyéniségek és művészetek között? Ki kezd, és ki folytat? Mi köziünk nekünk egymáshoz, oh emberek?

Olyan heterogén kulturában, mint a mienk, olyan heterogén művészetnek kellett megszületnie, mint a mienk. Heterogén kultúra nem teremt abszolút stílust és azért a mienk-

nek képzőművészeti kifejezője nem lehetett más, mint a minden egyéni törekvések, viselésére alkalmas piktúra. A piktúra, mint építészethez és szobrászathoz képest kevéssé stílusos művészet, vagy legföljebb egyéni stílusok összesége, az egyéniségeken keresztül jelentkező természet művészete, abban a formájában, a hogy ismerjük, évszázadokon át mindmáig kielégítette az emberek legtöbb képzőművészeti szükségét. Mindössze legújabb időben történtek a jövőre jelentékeny kísérletek más irányban, a piktúra stílusára való törekvéssel párhuzamosan.

Néhány száz év óta jellemző a művészetekre, hogy míg az egyik korszakban egy lépéssel mindig mélyebben mennek a naturalizmusba, a rákövetkezőben, mintegy reakciókép, keresik a naturalizmusból kivezető utat. A két iránynak találkozása és küzdelme tán egy korban sem jelentkezik olyan élesen, mint a mienkben. A művészetek, nevezetesen piktúra — az irodalommal párhuzamosan — naturalizmus dolgában elmentek oly messzire, a mennyire mai ismereteinkhez, pszihikai és idegállapotunkhoz képest elmehettek. Hogy naturalizmussal ma tovább menni nem lehet, eléggé mutatja, hogy a naturalizmus, mint öncél, minden vonalon megrekedt. Belőle vagy vele szemben új lehetőségeknek kellett nyílniok a fejlődés érdekében. A közelmúlt időnek festői kifejezése és megnyilatkozása, az impresszionizmus — vagy a naturalizmusnak bármely formája — mai igényeinket nem tudják kielégíteni. Egyedül erre már a piktúra sem képes. Az impresszionizmus pedig kizárólag a pikturában érvényesülhetett, szobrászatban csődöt kellett mondania, építészetben meg épen szó sem lehet róla. Az impresszionizmusnak, nagy egyoldalúsága miatt is, idejét kellett mulnia, olyan időben, mely nem éri be azzal, hogy csak pikturában fejezze ki magát. Az egyéniségektől függő, csoportok által csoportoknak szóló művészetek helyett a művészetnek minden vonalon egyaránt, pikturán kívül szobrászatban, építészetben, iparművészetben való föléledését óhajtjuk s e föléledéshez új alapot keresünk,

mert az impresszionizmus, vagy akármilyen naturalizmus, erre alkalmatlan. Valamennyi művészet föléledését és — önmagára találását. Emanczipálását egymástól, hogy minden művészet a saját karakterében álljon elő újra.

A megértők, kiknek szeme előtt megjelentek a nagy művészetek Egyiptomtól a renaissanceig, ők az elsők, a kikben újra föltámadt a vágy egy olyan művészet megteremtésére, mely fölötte áll az időnek, a napoknak, az apró izlések változásainak. Művészet teremtésére, mely nem megtagadása legyen a múltnak, hanem szerves folytatása, szépségeiben méltó a régiekhez, de — egy új időnek szellemében. Ők azok, a kik ostorral verték a régiket meg nem értő, megbabonázott, másoló rabszolgákat, tehetetlen akadémikusokat, ők azok, a kik fölismervén a múlt nagy tradícióiban rejlő eleven erejű törvényeket és igazságokat, a művészet örök logikáját, egy új, egyetemes, monumentális művészetről mertek álmodni. Első sorban reá kellett jönniök, hogy a művészeteknek igenis vannak belső problémáik, melyeket csak azért hanyagoltunk el, mert nem ismerjük őket, lassan kiveszett belőlünk az érzés irántuk, s hogy a mi nagy egyéni szabadságunkban van egy csomó meg nem értés és diletantizmus. A maguk egyéni problémáin kívül hát a művészetek belső élete felé fordultak, keresve, mi a lényege pikturának, szobrászatnak, építészetnek, színháznak, írásművészetnek, mik azok a föltételek, a miktől e művészetek saját külön karaktere, értéke, marandósága függ. Mi van a régiekben, a mi túl van az egyéni, több, hatalmasabb, szívósabb, mint az egyén?

A fátum rajta nehezedik a nagyot akarókon. Szakadékok közt járnak. A lökés először is a stílusbelileg legtágabb, legruganyosabb, legnyugtalanabb és legnaturalisztikusabb művészettől jött: a pikturától. Egy olyan pikturától, melynek utolsó formája, az impresszionizmus, teljesen stílusellenes és minden ízében individuális. A szakadékok közt . . . nem találtak maguk körül senkit, a ki velük akarjon. Mindenki megy a maga útján, ke-

resve és építve a maga világát. Az egyetemes és nagy művészet itt másodrendű kérdés. Első és mindenek fölötte való a magunk egyéniségének szeparálása és a leginkább magunk módja szerint való reprezentálása. Az egyéniségek útjainak szétágazása — a mi egész heterogén szellemű időnk — stílusellenes jelenség. Bázis, melynek anyaga egyöntetű, fölülete egyöntetű, hogy reá építeni lehessen, itt nem található. Azok, a kik a stílust óhajtották, *kénytelenek* voltak egy más időhöz visszatérni. Nem egy olyan időhöz, mely, mint a renaissance vagy a klasszikus görögség, a művészetek útjának kulminációját jelentik, hanem olyan tradíciókhoz, melyek maguk is kezdetek, elindulások, melyek *új fejlődésre* való lehetőségeket rejtenek magukban, melyekben friss erejű stílus-elemek szunnyadnak s a melyek minden időkre eleven példái azon proceszusznak, a hogy stílusok egyáltalán létrejönnek. Homogén szellemű idők homogén művészetét igyekeztek megérteni, művészetet, melyben a stílus minden, melyben az egyéniség még nem vált ki az általánosságból, művészetet, mely egy egész népnek és egész időnek egységes megnyilatkozása. Minden prerafaelita schwärmolás, minden visszatérés primitivekhez — egyiptomiakhoz, görögökhöz, keresztényekhez, japánokhoz — nem más, mint a stílusok eredetének keresése, stílusok nosztalgiája.

Jellemző a megindult új mozgalom egyetemes voltára, hogy a súlypontnak, mely eddig kizárólag a pikturán volt, már Rodinnel, Meuniervel, Maillollal, Minnevel és másokkal egyenlő mértékben át kellett tevődnie a szobrászatra és hogy komoly törekvések kezdenek érvényesülni egy új építészet körül. A mint megtörtént az első lépés a stílus-keresés felé, a pikturának magával kellett vonnia a többi művészetet is, mely eddig elmaradt. A tegnap és a ma egymáshoz való helyzete abból a viszonyból világosodik meg, melyben egy Rodinhez áll egy Maillol, egy Meunierhez egy Minne, Cezannehoz Gauguin. Pikturában és szobrászatban a stílus felé haladás találkozik Gauguinben. Rodin naturalizmusának

közvetlen folytatása Maillol stílusa, mely egyiptomi, görög és kora-renaissance tradíciókra vezet vissza. Egy stílus, mely egyszerűsége és monumentálításra céloz, a formák világos, nyílt és abszolút szobrászi megoldását keresi, stílus, melyben az alkotó művész egyéniségénél fontosabb, hogy a mivel dolgunk van, stílusos plasztika és minden ízében plasztika. Új megértése a szobrászat föladatainak s e föladatokban rejlő új lehetőségek kiemelése. A mi Rodinból hiányzik, stílus és monumentálítás, az meg van, az első Maillolban, a második Meunierben. Így egészítik ki egymást a ma alkotói, a különálló törekvések csak együtt tudják megadni a szobrászatnak olyan képét, a milyen volt Egyiptomban, a görögöknél, a renaissanceban. Ez a sorsa a maiaknak, a kik — előkészítők, megint keresik egymást és a kiknek vállán a jövő emberei talán tényleg egymásra találhatnak. Egy Maillol már többet akar, mint a maga egyéniségének, egyéni látásának és érzésének mindenek fölött való kifejezését; a mit akar, több ennél: magának a minden fölösleges és idegen elemtől megtisztított szobrászatnak saját karakterére törekszik, a velejére; arra, a minél fogva épen szobrászat az egyiptomiak, görögök, a renaissance plasztikus művészet, arra, a mi érvényes minden időre, mely igazi szobrászatnak ad életet. Az egész mai időnek stílus-kivánása azonban senkiből sem tört ki olyan elementáris erővel, mint Gauguinból. Ha más nem volna, maga Gauguin képviselné a stílus felé törekvést. Egy ember, a ki a legnagyobbat akarta, a kinek ketté kellett törnie, a kinek művészetek nem találta meg a harmóniákat, melyeket oly fatálisan óhajtott. Mindent, a mi mai, elvetve magától, kereste azt a művészetet, mely csak egy egységes időnek lehet megnyilatkozása. Egy biztos és szilárd művészetet, melynek érvénye mindenkorra szóljon, a míg él a dekoratív piktúra. Többet akart, mint a maga egyéni stílusát — a piktúra stílusát. A szintétikus és dekoratív piktúrának grandiozus stílusa volt szeme előtt, ennek a piktúrának belső [életét, föladatait,

törvényeit és lehetőségeit kereste. Néha márnem is piktúra, a mit csinált, csak stílus. A dekoratív piktúra szellemét megértette jobban, mint bárki más; hogy a stílus-teremtésben mit köszönhetünk neki és hogy egyáltalán, mint alkotást, tudott-e olyat nyújtani, a mi megközelíti törekvése nagyságát, az a modern piktúra egy külön fejezetének témája. Ennek a szomorú büszke embernek egész életében benne van a tudat, hogy kezdő fog maradni mindvégig, töredék-ember, torzó, mert a mire vállalkozott, egy ember munkája nem lehet. A nagy szakadéknak, mely a stílus és egy olyan heterogén idő közt tátong, mint a mienk. tán ő a legnagyobb áldozata. Nem tudott beletörödni, hogy ilyen időben stílust teremteni — legfeljebb egyénit — emberfölötti föladat, mert nincsenek közös törekvések. Lába alá közöttünk talajt nem kapott, a művészet körülötte minden volt, csak épen nem közös és stílusos törekvések összetartása. Hova menjen az ilyen ember, a hol lábát megvesse? Mennie kellett visszafelé és Egyiptomtól a renaissanceig bejárta mind a művészeteket, melyek őseik, elementárisok, primitivek, nem egyesek, egyéniségek dokumentumai, hanem a melyekben óriási összességek aspirációi szűrdtek le stílussá. És végül, ezért kellett tropikus földre, maoriák közé mennie, hogy egy hitében, érzésében, gondolkodásában, művészetében barbáran egyszerű népnél, mely mögöttünk elmaradt néhány ezer évvel, de a melynek szelleme a szó legszorosabb értelmében — homogén, megtalálja azt, a minek köztünk immár nyoma veszett. Így Gauguin, — a fejlődésnek mai magaslatán, a hol az egyén elérte az eddig elérhető legnagyobb szabadságot és különbözőséget — egyéniségeknek akarván imputálni egy általános érvényű valamit, stílust, — a ki a mából visszament nemcsak antik kulturákhoz, hanem magához a kulturátlansághoz — lehet, hogy reakzionárius — a kinek személyében az egész modernséget szidják és nevetik fél és egész akadémikusok, — ez a vörös posztó haladók és maradók szemében, ez a veszekedett modern em-

ber (oh, mily nagy szatirikus az élet), — reakzionárius, de olyan, a kin keresztül új és széles út nyílt a jövő felé! Föléje célzott az egész mai időnek, magasabbra akart hágni mindannyiunknál. Csak ezzel az örült föltöréssel érhetett oda, a honnan új világokat látni.

Mallarmé már többet akart, mint az írásban a maga egyéniségének kifejezését: az abszolút írás stílusát, azét az írásét, mely minden gondolattól és érzéstől absztrahálva is mint művészet jelenik meg, a mely nem más, mint írás. Neki az írás nem eszköz, hanem önmagáért való művészet, melynek belső értékeit és törvényeit ép úgy kereste, mint Gauguin a motivumoktól és témáktól absztrahált dekoratív pikturáét. Nem az, hogy mit mond, még az sem, hogy hogy mondja, nem ez a fontos, — hanem, a hogy mond valamit, az ne legyen több, mint írás, az írás elemeinek, a hangoknak és szavaknak egymáshoz való viszonya. Mindentől meg akarta tisztítani az írást, — úgy kell elképzelni, mintha előtte volna egy megóvott lap s abból kiszitálná mind a gondolatokat, hangulatokat, érzéseket s nem maradna más, mint az írásnak a Ding an sich-je, a végsőig desztillált írás. Az írás stílusának elemei a legkevésbé kikutatottak, akármit mondjon a látszat s ezért a legkevesebb megállapításnak alávetettek. Egyik művészetben sincs akkora szabadság, de egyúttal annyi idegen elem, mint az írásban. A legtöbb írásban épen magát az írást lehet legkevésbé megtalálni. Az írásművészet analog metamorphosisokon ment át, mint a többi művészet, csak kevésbé szemlélhető, kevésbé megfogható módon. A mai írás, mint a mai beszéd tele van olyan elemekkel, a melyeknek eredetéről, jelentőségéről ritka ember van tisztában. Hogy az írásban mennyi a régi szellem, az írásunk módjának mai formái hogy visznek vissza beláthatatlan régi időkbe, arról vaskos könyvet lehetne írni. De hogy mennyire stilustalanság az, a mit általában stílusnak neveznek! Az írást, mely a zenével az emberből legközvetlenebbül jövő, leglelkibb, legpsziholó-

gikusabb művészet, csak kevesen látják olyan differenciált művészetnek, mint a képzőművészeteket és csak kevesen ismernek föl benne olyan stílusképző tényezőket, mint a szobrászatban vagy az építészetben. A tévedések legfőbb oka, hogy az írás mindenre szolgáló eszköz, kezdve a napihírtól a shakespearei drámáig s az emberek egyszerűen írásnak tekintenek mindent, a mi írva van. Pedig írás és írás között nagyobb lényegbeli különbség lehet, mint piktura és architektura között. Mint a hogy valami, a mi festve van, lehet minden, csak épen piktura nem, úgy lehet valami, a mi írva van, minden, csak írás nem. Egy kép és egy írás, egy szobor és egy írás, egy szimfónia és egy írás, mint műfaj közelebb állhatnak egymáshoz, mint egyik írás a másikhoz. Az abszolút stílusos írásnak első föltétele, hogy csak írás legyen, semmi más, mint Manet vagy Cézanne csak piktura. De az — teljesen! Mallarmé is és vele többen, visszatérő. Az írás legprimitívebb elemeihez, a hangokban rejelő ősi és eleméntáris stílus-elemek kiválasztásához kellett visszatérnie, a hangokat és szavakat úgy tekintenie, mint hangokat, melyeknek egymáshoz való viszonya adja az architektúrát, vagy úgy tekintenie, mint hangokat, melyeknek egymáshoz való viszonya adja a zenét. De sem a kövek, sem a hangok nem akarnak többek lenni, mint materiális kifejezői, érzékelhető formájukban hordozói egy stílusnak. Nevezetes, de épen nem véletlen dolog, hogy a mint kibontakozott az abszolút írás stílusának kívánása, a stílust azon a művészetben keresztül, tőle inspirálva és támogatva kerestük, a mely épen olyan elvont, kötött, nem naturalisztikus, épen ezért abszolút stílusos, akár csak az építészet — ez a zene. Az egyetlen művészetünk, mely lépést tartott az evolúcióval, megjárta a modern élet útjait, nem maradt el, mint az építészet és természeténél fogva a mi heterogén időnkben is annyira-mennyire megőrizte stílusát — a zene, egy modern és mégis stílusos művészet. Az írók, a mikor az írás primitív elemeinek nem a véletlenre bízott szerepével igyekeztek

tisztába jönni, ösztönszerűleg — a művészet vaktában is helyes útra találó egészséges ösztönével — fordultak a zene felé, azon művészet felé, mely az írás ősi voltában össze volt forrva az írással magával, a szavak művészetével. A kötött, ritmikus beszéd megelőzte a kötetlent, a zenés beszéd a prózát. A kezdet kezdetén, a legprimitívebb formában zene és beszéd egy dolog volt, elválaszthatatlanul. A beszéd kiválva a zenéből, sokáig még kötött volt, zenei jellegű — vers, ha úgy tetszik, vagy beszéd, melynek lelke a ritmus. A ritmusos és kötött beszédre következő írás is ritmusos és kötött. Hogy az írásművészet karakterének egész mélyére hatolhassunk, olyan orphikus vagy még néhány ezer évvel régebbi időbe kellene visszanezünk, ha módunkban állna, a hol a beszéd hangjai egyúttal zenei hangok voltak, a hol a beszéd hangja a zene hangján kívül *nem is létezett*, a hol beszéd és zene egy végtelen egyszerű stilusban szervesen egyek voltak, a hol egyáltalán még nyoma sincs beszéd és zene közt való különbségnek. *A zenével összeforrott beszédből az írás művészete hosszú fejlődés alatt ép úgy vált ki, mint levált a szobrászat a szobrászattal összeforrott építészetéről.* Ezekhez az állításokhoz az ember későbbi időkből vont következtetésekből jut és azokból a nagyszerű analógiákból, melyek valamennyi művészet alakulásai közt megvannak. Ismeretes, hogy a görögöknél, ez aöl törzseknél először, a lyra kezdetén, hogy jár együtt a szavakba foglalt dal a hangszer-kisérettel, a mi tulajdonképen nem is kíséret, hanem a beszéd belső zenéjének ritmizálása. Ismeretes, hogy az ionoknál folytatólag hogy nő és gazdagodik a hősi dal, nő ritmusának és zenéjének terjedelmében és erejében, határozott stilusformákkal, homerosi hymnuszokká dagad, de elválaszthatatlan a kitharától vagy phorminxtól. Nagy, nagysokára — az ionoknál — kerül csak sor a prózára. A tragédia dithyrambikus kardalokból nállik ki Attikában, ének- és táncz-karból, a Dionysos tisztelők szavakban és ritmusokban jajgató és ujjongó kórisából. (τραγῳδία = bakok—saty-

rok—éneke.) . . . A kik az abszolút szobrászat stilusát keresik, ott találják meg, a hol még szobrászat és építészet közös életet éltek; a kik az abszolút írás stilusát keresik, onnan kellene kiindulniok, ha volna rá mód, a hol zene és beszéd közös életet éltek. Mivel ilyen primitív stilusos idővel kontaktusba lépni nem lehet, az írásnak a már differenciált zenében kellett a stilusalkotás proceszusát figyelemmel kísérenie. A hangok és szavak belső zenéje ép olyan konstrukciója, váza lehet egy stilusnak, mint a zenei hangok egymáshoz való viszonya a zenében, a méretek az építészetben, — e belső zenének megérzése nem mai keletű, nagy szépségeket revelál egyebek közt Blakeben, Poeban, hogy elérje a tökélyt Walt Whitmanban, Verlaineben, Mallarmében. A hangok és szavak belső művészi matériája senki kezében sem jut olyan tiszta, minden idegen elemtől fölszabadított formához, mint a Mallarmében. Mallarmé művészete egy architektura, melyben nincs is architektura, csak a proporciók vannak meg; egy zene, melyben nincsenek hangok, csak zene van. Mint a hogy, a mit Gauguin csinál, az már néha nem is piktura, csak stilus, úgy a Mallarmé írása néha már nem is írás, csak az írás stilusa. A miről föntebb szóltam, hogy a kötött és ritmusos beszédből, a stilusos — architektonikus — beszédből vált ki a kötetlen, stilustalan írás, ennek ösztönszerű sejtése élt benne: *toutes les fois qu'il y a effort au style, il y a versification . . . le vers est partout dans langue où il y a rythme . . . en vérité il n'y a pas de prose . . .*

(Befejező közlemény következik.)

FÜLEP LAJOS.

Krónika.

Angolok és németek az utóbbi negyven esztendő rendjén negyvenszer veszték össze és békültek össze. S ez ezentúl is így lesz és megesik még egynehányszor, a míg vagy az egész világ meg nem változik, vagy az angol hatalom és kereskedelem be nem adja dere-

kát, felsóhajtván (ha nem hangosan, hát magában): édes istenem, nem tudom útját állani, hogy ne csak magam legyek a világon!

Mert erről van szó az angolok minden ellentétében, s különösen a német-angolban. Erről van szó már a nagy armada tönkrementének napjai óta; az iparosról s a kereskedőről, akinek mind nagyobb piac kell s mind kevesebb verseny, hogy boldogulhasson. Nem nehéz nyomon követni, hogy századok óta, a hol valami ipari és kereskedelmi fejlődés-féle felütötte fejét, ott menten ellentét támadt Angliával s innen az a furcsa jelenség, hogy e polgári önérzetű és szabadsághirdető nép mint a legitizmus védője került ellentétbe a forradalmakkal, melyek, nemde, a polgárságnak szárnyabontogatása, s ebben a polgári termelő és gazdálkodó formának: az iparnak, a kereskedésnek s a pénzzel való üzekeredésnek. Előre láttam már tíz év előtt, hogy a fejlemények gyors menetben sietnek a francia-angol barátság s az angol-német ellentét felé. Az angol barátság nem túlságos hizelgő Franciaországra nézve, mert külső jele annak a szomorú valóságnak, hogy a tőkére gazdag, de vállalkozásra szegény Franciaország megakadt fejlődésében, s ipara és kereskedelme nem jelent veszélyt az angol birtokállományra és továbbtörekvésre nézve. A németnek pedig nem kell megijednie elszigeteltetésétől, mert ha nem is áll az ibsen-schilleri mondás, hogy az a legerősebb, aki magában áll, de mindenesetre igen erős lehet az, akit így magára hagy mindenki, hogy összeröffenjen ellene.

S ez a kezessége annak, hogy a legújabb német-angol-konfliktus, az impresszionista császárnak az admirális első lordjához, vagyis az angol tengerészeti miniszterhez intézett levele körül való, nem igen lesz tartós, nem hagy mélyebb nyomokat, s nem zavar meg tartósan egy most induló folyamatot, mely nem lesz egyéb, mint egy német-angol egyetértés formája mögé bújt derékbeadása Angliának a német birodalommal szemben. A német birodalommal — fontosabban szólva: a német versenynyel szemben. A kereskedő-

érvekből folyik a kereskedő-morál: akit nem tudok agyonverni, azzal szövetezem. A politika, mely nem lehet egyéb, mint a gazdasági folyamatok külső jelentkezése, nem mutathat egyéb képet, mint a gazdaság. Előre látható volt, hogy a kartell- és trösztformák a szorosán értett gazdasági világból átmennek a politikaiba is. Anglia, mely megnyergelte az egész világot, a némettel egyezkedni kénytelen. A német-angol ententének, barátkozásnak, egymás megértésének, atyafi vérük megszólalásának, polgármestereik és íróik barátkozásának s minden egyéb ilyen nagy-szerűségeknek előzetes képe megvan abban a nem eléggé méltatott jelenségben, a hogy a hatalmas Cunard hajóvállalat nemrégiben végre beadta a derekát a német-amerikai hajókartellel szemben. Igen kedvező feltételekkel, sokban való különállással, mindenféle biztosítékokkal, de *de facto* benne van a kartellben, holott évek óta harczolt ellene, nemcsak maga e kartell ellen, hanem főképp az ellen, hogy neki egyáltalában kartellba kelljen állnia, s mögötte, a büszke angol vállalat mögött, a függetlenségi harczában ott állott óriási pénzével és erejével voltaképp az egész angol világhatalom. A végén mégsem bírta a harczot s beadta a derekát. Így *kell* Angliának a politikában is beadnia a német fejlődéssel szemben, mely oly természetes, megakaszthatatlan s belülről kifelé duzzadó, hogy még egy vesztés háború sem tudná nagyobb időre s erősebb hatással megakasztani. Ha nem így volna, ha egy német vesztésnek biztosra volna vehető az a következtetés, hogy a német gazdaságot fejlődésében megakasztja: ezzel a háborúval már régen megpróbálkoztak volna; Anglia már rég belement vagy valakit beleugratott volna. Ám a német fejlődés elementáris erővel megy végbe; szinte függetlenül a politikai és hadi változásoktól. Mert aki azt hiszi, hogy a német fejlődést a német egység s a német hadi szerencse idézte elő, az *pilus ante patrem* be esik. A német gazdasági fejlődés volt az, mely megtalálta és kikényszerítette maga számára a megfelelő politikai formát s a mi

a hadi szerencsét illeti: annak hatásai bizonyára nagyok, de nem a legdöntőbbek; tesszem a francziáknak az ő hadi balszerencsájük, nem hagyott mélyebb nyomot gazdasági életükben és stagnálásuk nem onnan datálódik. A mi a német ipart és kereskedelmet illeti: ennek nagyszerű egészségét az is megmutatja, hogy mennyire nem érezte meg, a miről a kelleténél kevesebb szó esik, a gyalázatos rossz belső politikát, melyben Bismarck járt volt elől, s a mely a nagy és sokrésztű birodalom egyenetlen osztálytagoltságának következése. Semmi sem ártott meg neki, senkitől nem kell tartania s így nyomul be lassankint kristálymagul a világ gazdaságba, melynek majd köréje kell helyezkednie volt versenytársainak.

Az angol politikának és közvéleménynek a németfalás és a germán testvériség közt való vergődése ennek a fejlődésnek kezdő vajudása. A német konkurrenszet nem lehet se kibőjtölni, se kifüstölni, se megtörni, se kiturni, se tönkretenni, se megfojtani — tehát barátkozni kell vele. Van egy német mondás — a Buchmannban nem találok, kitől származik, de öntudatlan modern gazdasági felfogású lélek volt, amelytől lelkezett: *Pack schlägt sich, Pack verträgt sich.* Tessék ezt valami nem sértő formában megformulázni, s akkor nem kisebb dolog, mint történelmi törvény.

IGNOTUS.

A NAGYBÁCSI ÁLMA.

Dosztojevszkij M. Tivadar elbeszélése.

6 Oroszból fordította SZABÓ ENDRE.

— Aj, maga szélsap! Jóra bizom magamat! Várom önt ebédre, herczeg. Mi jókor ebédelünk. Mennyire sajnálom, hogy a férjem épen most falun van. Hogy örülne, hogy önt itt láthatja. Ő oly nagyon tiszteli, oly szívből szereti önt!

— A férje? hát van kegyednek férje is? — kérdezi a herczeg.

— Ah Istenem! Milyen feledékeny ön, herczeg! Hiszen ön mindent elfelejtett, de mindent! Az én férjem Matvéjevics Atanáz — hát nem emlékszik rá? Most falun van, de régen ezerszer is látta ön őt. Jusson csak eszébe, herczeg: Matvéjics Atanáz . . .

— Matvéjics Atanáz! Falun van . . . no lám . . . mais c'est délicieux. Hát kegyednek férje is van! Milyen furcsa! Akár csak az a vodvil, hogy «A férj a dverben*, a feleség pedig . . .» no lám, már elfeledtem! Elég az hozzá, hogy a feleség is elutazott valahová, azt hiszem Tulába vagy Jaroslavlba, egyszóval valahogy nagyon mulatságosan történik az eset . . .

— A férj a dverben, a feleség pedig Tverban; — segíti őt ki Mozgljakov.

— Nos igen, igen! Köszönöm, kedves barátom. Csakugyan Tverben, charmant, charmant! Persze így egészen rámén! Te mindig eltalálsz a kádenciát, kedves barátom! Azért gondolkodom én: Jaroslavlba vagy Kosztromába, csak hogy a feleség is elmegy valahova. Charmant, charmant! Egyébiránt már elfelejtettem, hogy miről is akartam beszélni . . . No hát gyerünk, barátom. Au revoir, madame, adieu, ma charmant demoiselle — tette hozzá a herczeg Zinához fordulva és az ujjai hegyét megcsókolta.

— Ebédre, herczeg, ebédre! Siessen vissza mentől előbb! — kiált Alekszandrovna Mária a kocsi után.

V. fejezet.

— Ugyan Petrovna Násztászja, nézzen be egy kicsit a konyhába, — mondja Alekszandrovna Mária, miután a herczeget kikísérte. Előérzetem van, hogy az a gazember Nikita biztosan elrontja az ebédet. Biztosra veszem, hogy már részeg . . .

Petrovna Násztászja izgatott. Elmenet gyanakodva néz Alskezandrovna Mária-ra s azon valami szokatlan izgatottságot vesz észre. Petrovna Násztászja, a helyett, hogy elmenne a gazember szakácsra, Nikitára felügyelni, bemegy a nagy terembe, onnan egy folyosón

* Az ajtóban.

keresztül a maga szobájába, innen egy homályos szobába, valami kamara-félébe, a hol kofferek állnak, ruhák vannak felaggatva s a szennyes van csomókba kötözve. Lábujjhegyen lopakodik egy bezárt ajtóhoz, vissza fojtja a lélekzetét, lehajlik, bekukucskál a kulcslyukon és hallgatódzik. Ez az ajtó egyike ama három ajtónak, a melyek abba a szobába vezetnek, a hol Zina és a mamája maradtak. Ez az ajtó mindig erős zár alatt szokott állni.

Alekszandrovna Mária ravasz és rendkívül könnyelmű asszonynak tartja Petrovna Násztásztját. Azt is gondolta már róla, persze, hogy az nem sokat czeremóniáz, hanem kész hallgatódzni is. De most az egyszer Moszkáleva asszony annyira el van foglalva, annyira izgatott, hogy végkép megfeledkezett bizonyos elővigyázati rendszabályokról. Leül egy karos székbe és jelentősen néz Zinára. Zina megérzi magán ezt a tekintetet és valami kellemetlen érzés szorítja meg a szívét.

— Zina!

Zina lassan feléje fordítja halvány arcát, összeteszi a kezét és fölemeli sötét, tünődő szeméit.

— Zina, én valami rendkívül fontos dologról akarok veled beszélni.

Zina egészen a mamája felé fordul, és vár. Arcán bosszúság és gúny látszik, a mit azonban ő el nem akar palástolni.

— Azt akarom tőled kérdezni, Zina, milyennek találtad te ma *ezt* a Mozgljácovot?

— Ön azt már régen tudja, hogy mit tartok róla, — felel kellemetlenül Zina.

— Igaz, mon enftent; de nekem úgy tetszik, mintha már nagyon is tolakodnék az ő . . . szándékával.

— Ő azt mondja, hogy szeret engem, tolakodása tehát menthető.

— Különös! Ezelőtt nem mentegted őt ilyen . . . készségesen. Ellenkezőleg: mindig ellene voltál, valahányszor én róla beszéltem.

— De az is különös, hogy ön mindig védelmezte őt és mindenáron azt akarta, hogy feleségül menjek hozzá s most éppen ön fordul ellene.

— Körülbelől. Nem tagadom Zina, szerettelek volna Mozgljácovhoz adni. Fájtnom a te szüntelen szomorkodásodat, szenvedésedet, a melyet én — bármit tarts is felőlem — fel tudok fogni és a mi miatt én éjjelenként aludni sem tudok. Rájöttem végre, hogy csak az az egy menthet meg téged, ha jelentékeny fordulat áll be életedben. Ez a fordulat pedig az, hogy menj férhez. Mi nem vagyunk gazdagok, tehát nem mehetünk például külföldre. Az itteni szamarak csodálkoznak, hogy már huszonhárom éves vagy s még nem mentél férjhez s erről históriákat komponálnak. De csak nem adhatlak talán oda valamely helybeli tanácsoshoz vagy a végrehajtóhoz? Ivanovics Ivánhoz? Igaz, hogy Mozgljácov üres ember, de még mindig különb a többinél. Jó családból való, van rokonsága, van másfél-száz léleknyi jobbágsága; ez még mindig különb dolog, mint családokból, megvesztegetésekből s az isten tudja még miféle harácsolásból élni; ezért vettem rá szemet. De esküszöm, hogy soha sem viseltettem iránta igazi rokonszenvvel. Biztos vagyok benne, hogy maga a Mindenható világosított fel. S ha az isten most valami jobbat küldene, óh akkor milyen jó az, hogy még szavadat nem adtad! Reménylen, hogy ma még semmit sem mondtál neki, Zina?

— Minek ez a sok teketória, mamácskám, mikor az egészet pár szóval is el lehet mondani? szólt Zina ingerülten.

Teketória, Zina, teketória! És te mondhatsz ilyet anyádnak? De hát ki vagyok én! Te már régen nem hiszel a te anyádnak. Te már régen ellenségednek tartasz engemet és nem anyádnak.

— Ej, elég már, mamácska. Mi pereljünk szavak miatt?! Vagy nem értjük mi egymást? Azt hiszem: elég időnk volt rá, hogy egymást megértsük.

— De te sértegetsz engem, gyermekem. Nem hiszed, hogy én kész vagyok mindenre, de mindenre, hogy jó sorsot biztosítsak neked.

Zina gúnyosan és bosszúsan tekintett az anyjára.

— Csak nem akar tán ehhez a herceghez adni, hogy *biztosítsa* a sorsomat?! kérdezte különös mosollyal.

— Erről én egy szót sem szóltam, de ha te említéd, hát kijelenthetem, hogy ha a herceghez mennél, az neked szerencséd volna...

— Én meg azt mondom, hogy ez ostobaság! kiáltott fel Zina hevesen. Ostobaság! ostobaság! Úgy látom, mamácskám, hogy önnek nagy a költői ihlettsége, ön költőné, a szó teljes értelmében; úgy is híjják itt. Önnek örökösen tervei vannak. A tervei képtelensége és furcsasága önt nem akadályozzák. Már akkor megéreztem, mikor a herceg itt ült, hogy önnek ez forog az eszében. Mikor Mozgljácov bolondoskodni kezdett, azt mondván, hogy az öreget meg kell házasítani, én leolvastam az ön arcáról minden gondolatát. Fogadni mernék rá, hogy most is ezen gondolkozik s ezt a gondolatát akarná én rám is rámkötni. Minthogy azonban rám vonatkozó terveit én már halálosan unom, s e tervek nekem már kínosak, kérem: ne szóljon róluk egy szót sem, érti mamácska: egy szót sem s nagyon szeretném, ha ezt jól megjegyzné magának! — fejezte be, lihegve a haragtól.

— Gyerek vagy te, Zina, ingerlékeny, beteg gyerek! felelt Alekszandrovna Mária megindult, siránkozó hangon. Tiszteletlenül beszélsz velem és megalázza engem. Nincs az az anya, a ki azt elviselné, a mit én te tőled nap-nap mellett elviselek. De te ingerült és beteg vagy, te szenvedsz én meg anya vagyok s mindenek felett: keresztyén. Tűrnöm kell és megbocsátanom. De még egy szót, Zina: ha én tényleg ábrándoznám erről a házasságról, miért mondod ezt ostobaságnak épen te? Szerintem Mozgljácov soha sem beszélt helyesebben, mint az imént, mikor azt bizonyította, hogy a hercegnek okvetlenül meg kell házasodnia, — de persze, nem ezt az ugrifüles Násztászját kell vele elvetetni. Ebben már félre beszélt.

— Hallja csak, mamácskám. Mondja meg őszintén: csak úgy kíváncsiságból beszél ön erről, vagy valami szándékkal?

— Én meg azt kérdezem tőled: miért tartod te ezt olyan ostobaságnak?

— Ah, milyen bosszúság; És kénytelen az ember ezt a csapást elviselni! — kiáltott fel Zina, a lábával türelmetlenül dobantva. Megmondom hát, hogy miért, ha még eddig nem tudta volna: nem is szólva a többi izetlenségről, — felhasználni azt, hogy az öregnek meggyengült az elméje, megcsalni őt, feleségül menni hozzá, a nyomorékhoz, hogy kicsikarjuk a pénzét, azután nap-nap mellett, óráról-órára lesni a halálát, ez én szerintem nemcsak ostobaság, hanem azon felül olyan, de olyan aljasság, hogy én ennek a gondolatnak az ötletéből önnek nem gratulálhatok, anyácskám.

Vagy egy perczig csönd volt.

— Zina! Emlékszel-e, mi történt ezelőtt két évvel? kérdezte hirtelen Alekszandrovna Mária.

Zina megrezzent.

— Anyácskám! — mondotta aztán szigorú hangon, ünnepiesen megigérte nekem, hogy ezt soha fel nem hozza többé.

— Most pedig ünnepiesen megkérlek: engedj meg, hogy csak ez egyszer megszegjem azt az ígéretemet, a melyet idáig mindig megtartottam. Zina! Itt az ideje, hogy teljesen megértsük egymást. Ez a két évi hallgatás rettenetes volt. Ez tovább nem tarthat. Térdre esve kérlek, hogy engedj beszélnem. Hallod-e, Zina, az édes anyád térden állva könyörög. Ezzel együtt ünnepiesen szavamat adom neked, az édes anya, a szerencsétlen édes anya szavát, a ki imádja a leányát, szavamat adom, hogy soha, semmi körülmények közt, még ha az életem megmentéséről volna is szó, erről beszélni többé nem fogok. Ez lesz az utolsó eset, de ez most kikerülhetetlen.

Alekszandrovna Mária teljes hatásra számított.

— Beszéljen, — mondotta Zina, észrevehetően elhalványodva.

— Köszönöm, Zina. Ezelőtt két évvel az én Mityámhoz, a te kis öcsédhez egy tanító járt...

— De miért kezdi oly ünnepiesen, mama? Minek az ékesszólás, a részletezés, a mi mind elmaradhat, mert szükségtelen, kellemetlen és mindkettőnk előtt eléggé ismeretes? — vágott közbe Zina bosszús undorodással.

— Annak, gyermekem, hogy én, a te anyád, kénytelen vagyok előtted magamat mentgetni. Annak, hogy én ezt a dolgot egészen más néző pontból akarom eléd állítani, nem abból, a melyből te azt nézni szoktad. Annak, végül, hogy jobban megértsd a következtetést, a melyet az egészből le akarok vonni. Ne hidd, gyermekem, hogy én a te szíveddel játszani akarok. Nem, Zina, te én bennem igazi anyára lelsz s meglehet, hogy még zokogva, a lábaimhoz — az *aljas asszony* lábaihoz borúlva — mert annak mondtál engem az imént — fogsz velem megbékélni, a mit oly sokáig, oly kevélyen nem akartál megtenni. Hát ezért akarok én mindent elmondani, Zina, mindent elejétől végéig: más-kép nem tehetek.

— Beszéljen! — ismételte Zina, teljes szívéből átkozva magában az anyja ékesszólását.

— Folytatom, Zina: az a kerületi iskolai tanító, a ki még úgyszólván gyerek, előttem egészen érthetetlen hatással van rád. Én nagyon számítottam a te józan eszedre, nemes büszkeségedre és főképen az ő semmiségére, (mert mindent el kell ám mondani), s a legtávolabbról sem gyanítottam volna, hogy köztetek valami lehessen. S akkor te egyszerre csak élem állsz és határozottan kijelented, hogy feleségül akarsz hozzá menni. Zina! — Ez tör volt a szívembe! — Felkiáltottam és eszméletemet veszítettem. De . . . hiszen erre te jól emlékezel. Természetesen én kötelességemnek tartottam, hogy összeszedjem minden hatalmammat, a melyet te zsarnokságnak mondottál. Gondold meg csak: egy gyerek, egy diakónus fia, a ki havi tizenkét rúbel fizetést kap, hitvány verseket kalapál, a melyeket szánalomból közölnek az «Olvasó-tárban», tud valamit darálni arról az átkozott Sekszpírről, — ez a gyerek legyen a te férjed, a Moszkáleva Zinaida férje! Hisz' ez Floriánhoz és a pásztoraihoz való! Meg-

bocsáss, Zina, de ha csak vissza emlékezem is rá, magamon kívül leszek. Én visszautasítottam őt, de téged semmi hatalom sem képes szándékodtól eltéríteni. Apád persze csak nyitogatta a szemét és nem bírta megérteni, mikor elmondtam neki az esetet. Te folytatod az ismeretséget azzal a gyerekkel, találkákat adsz neki, sőt a mi a legborzasztóbb: még levelezel is vele. Már az egész város erről beszél. Engem czélzásokkal szurkálnak; megvan a káröröm, már kürtölik az esetet mindenfelé s íme: az én jóslásom egész váratlanul teljesedésbe kezd menni. Ti valamin összekaptatok; ő terád való nézve a lehető legméltatlanabbnak mutatja be magát, s az a . . . gyerek, (semmiképen sem bírom őt embernek mondani) még azzal fenyeget, hogy városszerte közkézre adja leveleidet. E fenyegetésére te felháborodol, elhagy a béketűrésed és pofonvágod őt. Igen, Zina, én ezt is tudom. Mindent tudok, mindent! Az a szerencsétlen még aznap megmutatja egy leveledet a semmirekellő Zausinnak s egy óra multán a te leveled már Dmitrijevna Natáliánál, az én halálos ellenségemnél van. Az az örült megbánva tettét, még aznap megakarja magát mérgezni. Egy szóval: a legrettenetesebb botrány kerekedik! Ez az ugrifüles Násztászja rémülten szalad be hozzám azzal a szörnyű hírrel, hogy a te leveled már egy egész óra óta a Dmitrijevna Natália kezei közt van; két óra alatt az egész város csak arról fog beszélni. Erőt vettem magamon, nem ajultam el, de mily ütéseket mértél te akkor az én szívemre, Zina! Ez a szentelen szörnyeteg, Násztászja, kétszáz ezüst rúbelt kér, a miért vállalkozik a levelet visszakeríteni. Magam szaladok könnyű czipőben, bokáig érő hóban a Bumstein zsidóhoz, zálogba teszem a gyöngyös csattomat, a szegény jó édes anyámról maradt emléket! Két órával később a levél már nálam van. Ellopta Násztászja. Feltörte Dmitrijevna Natália fiókját s a te becsületed meg van mentve; bizonyíték nincs! De mily kinokat élettél át velem egy egész nap! Másnap vettem észre először ősz hajszálakat a fejemen. Zina! Itéld

meg most magad annak a gyerekek az eljárását. Most már bizonyára magad is belátod, még pedig talán keserű mosollyal, hogy az esztelenség netovábbja lenne a sorsodat ő rá bízni. De te azóta gyötrődöl, vergődöl, gyermekem; te nem tudod őt elfelejteni, azaz nem őt, — hiszen ő soha sem volt méltó hozzád, — hanem a te boldogságod kisértetét. Az a szerencsétlen most a halállal vívódik; azt mondják: tüdővése van, te pedig — a jószág angyala vagy! Te nem akarsz az ő életében férjhez menni, hogy szét ne tépd az ő szívét, mert őt még most is gyötri a féltékenység, bár én meg vagyok róla győződve, hogy ő soha sem szeretett téged igazi, magasztos szerelemmel. Tudomásom van róla, hogy mikor a Mozgljácov szándékáról értesült, egyre spionkodott, ide küldözgetett, tudakozódott. Te őt kiméled, gyermekem, jól tudom én azt, s csak az Isten tudja, mily keserű könyhullatással áztattam én az én párnámat . . .

— No, elég lesz már, mamám, — vágott közbe Zina kimondhatatlan unottsággal. Nagy szükség volt itt a maga párnájára, — tette hozzá csipősen. Csak nem tud meglenni szószaporítás és deklamálás nélkül!

— Te nem hiszel nekem, Zina. Ne nézz rám ellenségesen, gyermekem. Az én könnyeim e két év alatt fel nem száradtak, de előled elrejtettem azokat és esküszöm neked, hogy ez idő alatt magam is sokban megváltoztam. A te érzelmeidet én rég észrevettem, de esküszöm, hogy gyötrelmeidet csak most fogtam fel egész erejükben. Lehet-e vádolni engemet azért, hogy én ezt az egész dolgot merő regényességnek tartottam, a melyet az az átkozott Sekszpir hozott rád, a ki mindig oda üti az orrát, a hová nem kéne. Melyik anya ítélne el engem az én akkori ijedelmémért, az intézkedésekért, a melyeket tettem és fellépésem szigorúságáért? De most, óh most — látva a te két éves gyötrelmeidet, értem és méltánylom érzelmeidet. Hidd el, hogy én tán még jobban megértettelek téged, mint te magad magadat. Bizonyos vagyok benne, hogy te nem azt a természetellenes gyereket szere-

ted, hanem a te arany álmaidat, elvesztett boldogságodat, magas eszményeidet. Én is szerettem, s még talán erősebben, mint te. Én is szenvedtem, nekem is voltak magas ideáljaim. Ugyanazért ki vádolhat most engemet s főképen vádolhatsz-e te azért, ha én a herczeggel való szövetséget az egyedüli megváltásnak, a legelkerülhetlenebbnek tartom a te jelenlegi helyzetekben?

Zina bámulva hallgatta ezt az egész deklamálást, jól tudva, hogy a mama soha sem használ ok nélkül ilyen hangot. Hanem a végül kihozott következtetés egészen megdöbbsentette őt.

— Hát komolyan gondolt arra, hogy engem a herczeghez adjon? — kiáltott fel megdöbbenésében, csaknem rémülten nézve az anyjára. E szerint ez már nem pusztán ábránd, nem terv, hanem az ön erős elhatározása? Eltaláltam? És . . . és . . . milyen módon váltana meg engem ez a házasság? — miért volna az oly elkerülhetetlen az én jelenlegi helyzetemben! És . . . és . . . mi összeköttetés van e közt és — az elmondott história közt? . . . Én határozottan nem értem önt, mama.

— Csodálom, mon ange; hogy nem lehet ezt megérteni!? — kiált fel Alekszandrovna Mária neki lelkesedve. Először is már az az egy, hogy más társaságba kerülsz, más világba! Örökre itt hagyod ezt az utálatos kisvárost, a mely tele van néked kellemetlen emlékekkel, a hol nincs számodra sem szívesség, sem egy jó barát, a hol meg-rágalmaztak, a hol ez a sok szarka mind gyűlöl téged a te szépségedért. Elutazhatol még ezen a tavaszon külföldre, Olaszországba, Svájcba, Spanyolországba, — Zina, Spanyolországba, a hol az Alhambra van, meg a Gvadalkvivir, nem pedig olyan csúf, illetlen folyócska . . .

— De kérem, mama, ön úgy beszél, mintha én már férjnél volnék, vagy legalább is mintha a herczeg már megkért volna.

— A miatt te ne nyugtalankodjál, angyalom, tudom én, mit beszélek. De engeddd meg, hogy folytassam. Mondtam már, hogy *először*,

most jön a *másodszor*: felfogom én azt gyermekem, hogy milyen kedvetlenül nyujtánád te a kezéd annak a Mozgljácovnak.

— A maga kijelentése nélkül is tudom, hogy én soha sem leszek az ő felesége! — felelt Zina hevesen és szikrázó szemekkel.

— Ha tudnád, kedves barátom, mennyire értem én a te irtózásodat! Szörnyűség az oltár előtt szerelmet esküdni olyannak, a kit az ember még csak nem is tisztel. Szörnyűség olyanéuak lenni, a kit az ember ki nem állhat. Pedig az megköveteli a te szerelmedet; épen azért házasodik is meg, látom én ezt azokból a tekintetekből, a melyeket rád veteget, mikor te elfordulsz. S mily nehéz a tettetés! Magam is tapasztalom ezt már húsz év óta? Apád tönkretett engem. Ó, hogy úgy mondjam, kiszípolyozta az én egész fiatalságomat, s hányszor láthattad te is az én könnyeimet!

— Apácskám falun van, ne bántsa őt, kérem! — szólt Zina.

— Tudom, hogy te vagy az ő mindenkori védője. Ah, Zina! Mindig megsibbadt a szívem, mikor számításból azon voltam, hogy a Mozgljácov felesége légy. De a herczegre való nézve nincs mért alakoskodni. Magától értetődik, hogy te őt nem szeretheted . . . szerelemmel, de ő maga sem képes olyan szerelmet igényelni . . .

— Istenem, micsoda csiricsaré! Biztosítom, hogy tévedett mindjárt a legelején, a legelső, legfőbb dologban. Tudja meg, hogy én nem akarom magam feláldozni, tudom is én miért? Tudja meg, hogy én általában nem akarok férjhez menni senkihez sem, s hogy leány akarok maradni. Két évig egyre azzal kinezott, hogy mért nem megyek férjhez! Nos? ezzel már meg kell barátkoznia. Nem akarok, azzal vége! Úgy is lesz!

— De édes lelkem Zinácskám, ne heveskedjél, míg ki nem hallgatsz! Ejnye, beh lobbanékony vagy, hallod! Helyezkedjél csak az én néző pontomra, s rögtön egyet fogsz velem érteni. A herczeg él még vagy egy évig, legfeljebb kettőig, s szerintem mégis csak jobb fiatal özvegynek lenni, mint agg-

leánynak, nem is említve azt, hogy te az ő halála után herczegné és szabad, gazdag, független asszony vagy. Te tán lenézed, megveted e számításokat, édesem, — az ő halálára alapított számításokat! De én anya vagyok, s melyik anya ítélhet el engem azért, hogy én a távol jövőbe nézek? Végül pedig, ha te, a jóság angyala, még most is sajnálsz azt a gyereket, sajnálsz annyira, hogy az ő életében férjhez sem akarsz menni, (a mint én azt sejtem), hát jusson eszedbe, hogy férjhez menvén a herczeghez, te őt lelkileg új életre kelted, megörvendezteted. Mert ha van benne csak egy csepp józan ész, hát megérti, hogy a féltékenykedés a herczeggel szemben oktalan és nevetséges; megérti, hogy te számításból, kényszerűségből mentél férjhez. Megérti végül . . . t. i. egyszerűen azt akarom mondani, hogy a herczeg halála után te megint férjhez mehetsz, ahhoz, a kihez tetszik . . .

— Egyszerűbben elmondva ez annyit tesz, mint férjhez menni a herczeghez, kifosztani őt, aztán a halálára számítani, hogy a szeretőmhöz mehessen férjhez. Ügyesen csinálja ön a számítását. El akar engem vakítani, azt ajánlva . . . Értem önt, mamácskám, tökéletesen értem. Mindenképen nemes érzelmeket akar mutogatni még az aljasságban is. Szólna inkább egyszerűen és egyenesen: «Zina, ez aljasság, de előnyös, tehát egyezz bele!» Ez legalább őszinte volna.

— De gyermekem, miért tekintsük épen ebből a néző pontból a dolgot? miért épen a csalás, alattomoság és önzés néző pontjából? Te az én számításomat aljasságnak, csalásnak tartod? De minden szentekre kérek: hol itt az aljasság, a csalás? Nézd meg magad a tükörben; te oly gyönyörű vagy, hogy te érted egy királyságot is lehet adni. És te, a ritka szépség, feláldozod legszebb éveidet egy öreg embernek. Te, a gyönyörű csillag, beragyogod az ő élete végét; te mint zöld repkény, körül fonod az ő öregségét — te ám, és nem az a csalán, az a hitvány asszony, a ki megbabonázta őt és szomjazva szíjja a véréit. Vagy hát az ő pénze, herczegsége töb-

bet ér, mint te? Hol hát itt a csalás, aljas-ság? Magad sem tudod, hogy mit beszélsz, Zina.

— Bizonyára többet ér, ha azért egy nyomorékhoz kell férjhez menni! A csalás — mindig csalás, mamám, akármi is a czélja.

¶ (Folytatjuk.)

Közgazdaság.

A Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank f. évi márczius 12-én tartotta meg Beck Miksa elnöklete alatt harmincznyolczadik rendes évi közgyűlését, melyre összesen 36 részvényes 16,029 darab részvényt tett le. A bank az ismert kedvezőtlen körülmények mellett is az előző esztendővel mintegy azonos nyereséget ért el, s így a megelőző évvel egyenlően 7%, azaz részvényenként 28 korona osztalékot fizetett. Az igazgatóság jelentéséből kiemeljük, hogy az egyes üzletágak közül a váltóleszámitolási üzlet az egész éven át tartott kedvező kamatkonjunktura folytán a mult évi nyereséget jelentékenyen meghaladó jövedelmet hozott. A leszámitolt váltók összege a 279 millió koronát elérte. Az értékpapir- és értékpapirbizományi üzlet forgalma az év nagy részében tartott üzlettelenség folytán lényegesen csökkent. A jutalékszámola a tavalyi esztendőhöz képest emelkedést tüntet fel. A betétállomány az előző esztendőhöz képest 12 millió koronával növekedett és az év végén a 96 milliót meghaladta. Az elmúlt év folyamán a Lipót-köruton, közvetlenül a nyugati pályaudvarral szemben, új fiókosztály nyílt meg, miáltal a banknak ezidőszerint Budapesten öt és a vidéken négy fiókosztálya működik. A jelzálogosztály a fix kamatozású papirok nehéz elhelyezhetése folytán csak 2.270,000 korona összegű új kölcsönt bonyolított le; a jelzálogkölcsönök ezidőszerinti összege 32.443,603 korona 06 fillér. Az áruosztály üzletmenete a lefolyt évben is igen kedvező volt, az árúbizományi üzlet forgalma s az itt elért nyereség emelkedett, hasonlóképpen növekedett a kamatlábviszonyok kedvező hatása folytán az előlegüzlet jövedelme is. A Forgalmi Bank Részvénytársaság és a Nyilvános Raktár Részvénytársaság Fiumében jó eredményyel működtek. A Budapest Marhavásártéri Vásárpénztár Részvénytársaságnak a fővárossal kötött szerződése lejárt s így a társaság felszámol. A fővárosi közraktárak raktárállománya az egész

éven át, de különösen a második félévben igen nagy volt s az év szokatlanul magas állománynyal záródik. A közgyűlés a jelentés tudomásulvétele s a mérleg megállapítása után a felmentvényeket megadta és az igazgatóság indítványa szerint a 3.444,528 korona 84 fillér tiszta nyereségből 2.800,000 koronát 7%-os osztalék fizetésére, 150,000 koronát a tartalékalap javadalmazására 114,114 korona 11 fillért az igazgatóság alapszabályszerű jutalékára és 20,000 koronát a bank alkalmazottainak nyugdíjalapjára fordított és elhatározta a fennmaradó 360,414 korona 73 fillérnek új számlára leendő elővitelét. Ezek szerint a 38. számú részvénytársaság 28.— koronával (7%) lesz márczius 12-étől kezdve beváltható. Gál Károly részvényes meleg szavakban mondott az igazgatóságnak köszönetet az intézet körültekintő vezetéseért mire a közgyűlés véget ért.

Az Első magyar általános biztosító társaság fennállásának ötven esztendő évfordulóját a f. h. 13-ára egybehívott közgyűlésen ünnepli; egyidejűleg lesz Ormody Vilmos vezérigazgató, főrendiház tag jubileuma is, ki élete egész becses munkáját ez előkelő intézetnek szentelte.

Az első magyar ált. biztosító társaság felügyelőbizottsága az 1907 évi mérleget felülvizsgálta és az előterjesztett adatokból kiderült, hogy az összes üzletágak fejlődése még sohase volt oly nagyarányú, mint a lefolyt évben és ennek folytán a közgyűlés elé azon javaslatot terjeszti, hogy részvényenként 500 K rendes, 250 K rendkívüli, összesen 750 K osztalék fizetessék ki, azonkívül félmillió korona alapítványokra fordíttassék.

Magyar Jelzálog-Hitelbank. Az igazgatóság és felügyelő-bizottság által jóváhagyott, 1907 december 31-én lezárt mérleg szerint az 1906. évről áthozott 937.375 korona 36 fillér hozzászámításával 6.562.655 korona 32 fillér bruttó-nyereség és az adók, kezelési költségek stb. levonása után a mult évben kimutatott 6,801.277 korona 76 fillérrel szemben 3,486.870 korona 83 fillér tiszta nyereség mutatkozik. Az igazgatóság elhatározta, hogy a folyó évi márczius hónap 30-ára egybehívandó közgyűlésnek indítványozni fogja, hogy a forgalomban lévő 200.000 darab részvény után részvényenként a mult évi 27 frankkal szemben 15 frank osztalék fizetessék, továbbá az intézeti nyugdíjalap javadalmazására 30.000 korona, az intézeti tisztviselők és hivataloszolgák jutalmazására 50.000 korona fordíttassék és a fönmaradó 495.038 korona 83 fillér a folyó évre elővitessék. Ez a mér-

leg, mely a 3,314.406 korona 93 fillérrel kisebb tiszta nyereséget mutat föl a tavalyinál, a mult év rossz gazdasági viszonyainak és általában annak a mostoha és nehéz helyzetnek a következménye, a melybe a bank az utóbbi időben jutott. A jutalékok és nyereségekből származó bevételek 1,180.000 korona kevesletet mutatnak föl, úgy, hogy a 100.000 koronányi különböző kisebb bevételek tételén kívül e számlák csakis a kölcsönannuitásokban rejlő állandó jutalékbevételek vannak 1,804.000 koronával fölvéve. A záloglevelek és községi kötelezők eladása, mely 1906-ban 666.000 korona nyereséget eredményezett, a lefolyt évben nem hozott semmit. Az első félévben 9,200.000 koronával több záloglevél és községi kötelező folyt vissza, mint a mennyi eladatott; ez a hiány, a mely a második félév elején visszafolyt összeggel 10¹/₂ millióra emelkedett, az év utolsó negyedében történt nagyobb elhelyezések segélyével majdnem teljesen kiegyenlített ugyan és ezzel a tárczában lévő záloglevél-állomány jelentékenyen csökkent; mindazonáltal eladási többlet az év végén nem lévén és a záloglevelek csak az 1906-iki mérlegben fölvett árfolyamok alatt adathatván el, az e czímen előálló nyereség is elmaradt. A kamatszámra 1,215.000 korona kevesletet mutat föl, azon oknál fogva, mert a tömegesen visszafolyt saját kibocsátmányú czimletek kamatait lényegesen meghaladta a nagy passzív kamatok szükséglete; növelte ezt a kedvezőtlen eredményt a nagy sorsjegyállomány, mely kamatokat nem hozott, de emésztett. Ezt a nagy állományt is sikerült most már jelentékenyen megapasztani. A nyereségkeveslet további tényezője azon jelentékeny leírásokban áll, a melyeket különösen a bank tárczájában lévő saját kibocsátmányú záloglevelek, községi kötelezők és nyereségek köztvényeknél beállott árfolyam-csökkenések tettek szükségessé. Ebbe a mérlegbe összes záloglevél-, községi kötelező- és sorsjegy-készletünk lényegesen alacsonyabb árfolyamon vétetett föl az 1907 december 31-én jegyzett árfolyamoknál. A vagyonmérlegben mindaz, a mi a legszigorubb bírálatot ki nem állotta, leírásba hozatott. Ezen, a mérleg rovására ugyan erős benyúlással járt, de föltétlenül szükségesnek mutatkozott rendszabályok után nem marad a bank mérlegében semmi sebezhető pont és állíthatjuk, hogy az intézet ügyeit sikerült rendbe hozni és a régi konszolidált állapotba visszahelyezni.

A Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete f. é. márczius 8-án tartotta rendes évi közgyűlését

Lukács László v. b. t. tanácsos, igazgatósági elnök elnöklésével. Az elért tiszta jövedelem 447.147 korona 37 fillér, melynek fölosztására nézve az igazgatóság a következő javaslatot tette: Az alapítók részére a közgyűlést követő naptól kezdve öt százalékos kamatosztalék 209.261 korona 86 fillér összegben fizetessék ki, az intézeti tisztviselők nyugdíjalapjának gyarapítására 10 százalékos, azaz 23.788 korona 55 fillért fordítsanak, az igazgatók külön jutalékaul három százalékos, azaz 7136 korona 56 fillért, az intézeti tisztviselők jutalékaul 15 százalékos, azaz 35.682 korona 83 fillért; az igazgatóság tagjai részére jutalékaul 15 százalékos, azaz 35.682 korona 83 fillér, az intézeti ház és telek értékének leírására öt százalékos, azaz 11.894 korona 27 fillér, közhasznú célokra két százalékos, azaz 4757 korona 70 fillér kihasítottassék; végül a fönmaradó 50 százalékos, azaz 118.942 korona 74 fillér az intézet saját tartalékalapja növelésére fordítottassék. A közgyűlés a javaslatot elfogadta és a fölmentvényt megadta.

Az «Adria» tengerhajózási társaság az elmúlt esztendő kedvező eredménynyel zárta, mi lehetővé teszi, hogy a vállalat igazgatósága az osztalékos tavalayi 20 koronával szemben az idén 22 koronába állapítsa meg.

Az idei esztendőben lesznek a tárgyalások a még két esztendő mulva lejáráó szerződések meghosszabbítása iránt és ezek befejezte után a vállalat jelentékeny új beruházásokat akar tenni és új hajójáratokat szervezni.

Az UJ SZEMLE

megjelenik minden hó 1-én és 15-ikén.

Előfizetési ára:	Az előfizetési pénzeket legcélszerűbb utalványon az UJ SZEMLE kiadóhivatalához. Budapest, V. Alkotmány-utca 23. beküldeni előfizetni lehet azonban minden könyvkereskedés utján is.
Egész évre 24 kor.	
Félévre 12 kor.	
Negyed évre 6 kor.	
Egyes szám 1 kor.	

Az UJ SZEMLE kiadóhivatala.

TARTALOM: Mult és jelen, írta: *Blaskovich Sándor*. — Még egyszer az Ungaro-Croata. — Holt ponton, (A szabad mérlegelés) írta: *dr. Friedmann Ernő*. — A szépség eszménye a különböző emberfajok között, írta: *Felix Regnanlt*. — Uj művészeti stílus, írta: *Fülel Lajos*. — Krónika, írta: *Ignotus*. — A nagybácsi álma. Dosztojevski regénye. — Közgazdaság.

FELELŐS SZERKESZTŐ: **ABONYI ÁRPÁD.**

Hirdetmény.

Ezennel közhirrre tétetik, hogy a **Magyar Kir. Szabadalmazott Osztálysorsjáték** (XX. sorsjáték) **6. osztályának** huzásai f. évi **márczius hó 24-től április hó 23-ig** tartanak meg, még pedig a következő napokon:

márczius 24, 26, 27, 28, 30, 31. ápr. 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 18. és 23-án.

A huzások mindig délelőtt fél 9 órakor kezdődnek és a **magyar királyi ellenőrző hatóság és királyi közjegyző** jelenlétében nyilvánosan történnek a **Magyar Kir. Szab. Osztálysorsjáték huzási termében**. A sorsjegyeknek a 6. osztályra való megújítása a játékterv szerint, minden igény különbeni elvesztésének terhe alatt, **1908. évi márczius hó 17-ig** eszközendő. — Budapest, 1908. évi márczius hó 8-án.

Magyar Királyi Szabadalmazott Osztálysorsjáték
igazgatósága.

Lukács.

Hazay.

MAGYAR JELZÁLOG-HITELBANK.

HIRDETMÉNY.

A Magyar Jelzalog Hitelbank t. cz. részvényesei az **1908. márczius hó 30-ik napján déli 12 órakor** a bank helyiségében (V., Nádor-utca 7. sz.) tartandó

39-ik rendes közgyűlésére

ezennel tisztelettel meghívotnak.

Napirend:

1. Az igazgatóság és felügyelő-bizottság jelentése az 1907. üzletéről.
2. Az 1907. évi mérleg megállapítása és a felmentvény megadása.
3. Határozathozatal a tiszta nyereség hovaforrása iránt.
4. Az alapszabályok 6., 41., 56., 63., 64., 69., 91., 113. és 118. §-ainak módosítása (kisebb jelentőségű és alaki módosítások).
5. A nyugdíjszabályzat 13. és 31. §-ainak módosítása.

A részvények letehetőik: Budapest: a bank főpénztáránál (V., Nádor-utca 7. sz.) és a Magyar Leszámitoló- és Pénzváltóbanknál; Bécsben: az «Union-Bank»-nál; Párisban: a «Société Generale pour favoriser le développement du Commerce et de l'Industrie en France» című banknál.

Alapszabályok kivonata: 23. §. 20 részvény tulajdona 1 szavazatra jogosít. — 24. §. Részvényesek, kik szavazó jogukkal élni akarnak, kötelesek a közgyűlés összeülése előtt legalább 8 nappal részvényeiket térítvény mellett letéteményezni; a letéteményezés a bank pénztáránál, vagy más, a hírlapokban kijelölt helyeken eszközendő. — 25. §. A szavazójog személyes, vagy meghatalmazott által gyakorolható. Meghatalmazás csak részvényesnek adható. Testületek, intézetek és kereskedelmi cégek, továbbá nők és kiskorúak a közgyűlésen törvényes képviselőjük által vehetnek részt, ha azok különben részvényesek nem volnának is. — Azoknak, kik szavazójogukat igazolták, a részvények és az utánok járó szavazatok számának megjelölésével ellátott igazoló-jegyek adatnak ki. A részvények a részvényesek által sajátkezüleg aláírandó jegyzékbe, számszerű sorrendben és pedig a Magyar Jelzalog-Hitelbanknál egy, minden egyéb letéthelyen két példányban bejegyzendők. A letévő a letett részvényekről térítvényt nyer és a részvények annak idején a közgyűlés megtartása után, csakis ezen térítvény visszaadása mellett fognak neki kiszolgáltatni. — Az 1907. évi nyomtatott mérleg 1908. márczius 22-től kezdve a t. cz. részvényesek rendelkezésére áll.